

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

MAJA KOS

Skladenjske konstrukcije med podredjem in priredjem

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

MAJA KOS

Skladenjske konstrukcije med podredjem in priredjem

Diplomsko delo

Mentorica: izr. prof. dr. Mojca Smolej

Univerzitetni dvodisciplinarni študijski
program prve stopnje: slovenistika

Ljubljana, 2016

ZAHVALA

Iskrena zahvala mentorici, **izr. prof. dr. Mojci Smolej**, za navdušenje nad obravnavano tematiko, strokovne nasvete, predloge in spodbudne besede ter ves čas, ki ste ga bili pripravljeni nameniti temu delu.

Zahvala velja vsem dragim **kolegom in sošolcem slovenistom**, ki ste mi lepšali in bogatili leta študija ter z mano delili veselje nad vsem lepim, ki krasi našo materinščino.

Hvala **prijateljem** za vse spodbude in dobre misli.

Iskrena in velika zahvala tudi mojim **staršem, bratom in sestrama** za vso podporo v času študija.

In hvala **Tebi**.

IZVLEČEK

Skladenjske konstrukcije med podredjem in priredjem

Vezniki *medtem ko*, *namesto da*, *samo da*, *češ da*, *kar*, *le da* in *razen ko* opravljajo različne vloge. Vsem pa je skupno, da uvajajo tudi stavčne konstrukcije, ki na strukturalni ravni spadajo v podredje, po pomenu pa jih zaradi pojasnjevalnosti oz. protivnosti uvrščamo v priredje. V vloge posameznih veznikov uvede teoretični del, ki predstavi že obstoječa spoznanja o obravnavani temi, ki pa jih je dokaj malo, saj je prav to področje znotraj stroke očitno že nekaj časa zapostavljeno. Temu sledi analitični del, v katerem so s pomočjo korpusa Gigafida zbrani avtentični primeri iz obstoječih besedil. Ta posegajo po zadnjih dostopnih letih (2008–2010), saj skuša delo predstaviti rabo in vloge omenjenih veznikov z vidika jezika našega časa. Spoznanja jasno kažejo, da so skladenjske konstrukcije med podredjem in priredjem v vsakdanjem jeziku prisotne, zato bi jih morali tudi ustrezno opredeliti znotraj teorije skladenjskih razmerij ter jih kot posebnost in hkrati dokaz živosti jezika, ki se ne da popolnoma ukalupiti, spoznati tekom šolanja.

Ključne besede: veznik, podredje, priredje, skladnja, korpus

ABSTRACT

Syntactic constructions between subordination and coordination

Conjunctions *while*, *instead of*, *just that*, *saying that*, *which*, *only that*, and *unless/except when* have different functions. What they all have in common, is that they introduce sentence constructions which, on the structure level, fall into the subordination category, but on semantic level they are illustrative and opposite, and therefore a part of coordination. The theoretical part introduces us to the roles of the individual conjunctions and presents the existing knowledge on the subject matter; the small amount of it shows that this exact area within the profession has been neglected for some time now. This is followed by the analytical part, which consists of authentic examples from existing texts extracted with the help of the Gigafida corpus. They cover the last available years (2008–2010), as the work is trying to present the use and roles of the aforementioned conjunctions from the perspective of the language of our time. The findings clearly show that the syntactic structure of subordination and coordination are present in everyday language, and should therefore be properly defined within the theory of syntactic relationships. They should also be learned about as proof of the vividness of language and a specialty.

Key words: conjunction, subordination, coordination, syntax, corpus

KAZALO VSEBINE

UVOD	1
NAMEN IN CILJI.....	2
METODE DELA	2
TEORETIČNI DEL.....	3
VEZNIŠKA SREDSTVA in ČLENKI	3
DIATEZA	3
SKLADENJSKA RAZMERJA	4
PODREDJE (HIPOTAKSA)	4
PRIREDJE (PARATAKSA)	5
KONSTRUKCIJE MED PRIREDJEM IN PODREDJEM	7
ANALITIČNI DEL	11
Medtem ko	12
Namesto da	17
Samo da	21
Češ da	24
Kar.....	28
Le da (ne)	33
Razen ko	37
VLOGE OBRAVNAVANIH VEZNIKOV	41
SKLADENJSKE KONSTRUKCIJE V ŠOLI	42
ZAKLJUČEK	44
POVZETEK	45
VIRI IN LITERATURA	46

UVOD

Jezik. Je eden prvih darov, ki nam je dan. Je del identitete vsakega posameznika. Včasih se ga sploh ne zavedamo kot del sebe, čeprav smo z njim v stiku od prvih trenutkov svojega obstoja. In kot nekaj najbolj »svojega« ga zato tudi obvladamo.

Jezik je poln struktur. In te s časom pridobivajo ali izgubljajo svoje vloge. Jezik je namreč živ, v neprestanem gibanju, preoblikovanju in razvoju. In če pogledamo v njegovo strukturo, lahko odkrijemo tudi kaj še nedorečenega. Obstajajo področja, ki še niso jasno opredeljena ali pa se jim zaradi neoprijemljivosti stroka celo izogiba. Eno takih področij so tudi skladijske konstrukcije med podredjem in priredjem. Pogosto jih uporabljamo, slišimo, izrečemo sami, zdijo se nam nekaj čisto navadnega, logičnega. A če jih podrobneje preučimo, vidimo, da so te stavčne konstrukcije na pomenski ravni priredne, na strukturni pa so podredne. Zaradi te neskladosti med obema ravninama jih ne moremo popolnoma uvrstiti v naš teoretični sistem, kar pa lahko predvsem na šolski ravni povzroča zmedo in negotovost pri učencih, dijakih, študentih.

Zato se bomo v tem diplomskem delu posvetili tem skladijskim strukturam, ki so nekje »vmes«. Analizirali bomo veznike, ki jih uvajajo, in skušali ugotoviti, v katerih vlogah vse se pojavljajo. Skušali jih bomo umestiti in predlagali nekaj idej, kako bi omenjeno problematiko obravnavali v učnem procesu.

Zavedati se moramo, da je jezik nekaj živega, dinamičnega, gibljivega; neprestano se spreminja in prav zato ga ne moremo povsem ukalupiti. Mnogo bolj kot skupek teorij in pravil je zato jezik predvsem del vsakogar izmed nas. Je tisto, v čemer bi se morali počutiti domače, varno, saj nas oblikuje. Morda moramo le upati stopiti na pot proti samemu sebi, saj se tam nekje skriva tudi velika ljubezen do materinščine in tega, kar je najbolj naše.

NAMEN IN CILJI

Slovenski jezik je še v marsičem neraziskan, saj je kot jezik dinamičen, gibljiv in se vedno spreminja. V njem se pojavljajo strukture, ki še niso popolnoma umeščene v sistem. Znotraj raziskovanja skladnje se pojavi zanimiva posebnost, da so nekateri vezniki, ki jih imamo za podredne na strukturni ravni, na pomenski ravni priredni.

Cilj diplomskega dela je izbrane veznike s pomočjo konkretnih primerov iz časopisov analizirati ter ugotoviti, ali se v avtentičnih zapisih zadnjega časa (v letih 2010, 2009, 2008) te strukture odmikajo od svoje primarne podredne funkcije na strukturni ravni ter prevzemajo prireden pomenski izraz. Obenem pa delo želi tudi posredovati nekaj idej, kako bi omenjeno problematiko umestili in obravnavali v učnem procesu.

METODE DELA

Raziskovalno delo bo sestavljeno iz teoretičnega in analitičnega dela. V teoretičnem delu bodo s pomočjo znane literature opredeljeni pojmi skladenjskih razmerij, konstrukcij med priredjem in podredjem, diateze ter vezniških sredstev.

Nato bodo v analitičnem delu s pomočjo izbranega korpusa Gigafida teoretične ugotovitve preverjene. Skušali bomo prepoznati, v kakšnih skladenjskih razmerjih se nahajajo izbrane vezniške konstrukcije znotraj avtentičnih besedil. Na koncu bo sledil premislek o umeščenosti ugotovljenega v učni proces poučevanja skladenjskih struktur.

TEORETIČNI DEL

VEZNIŠKA SREDSTVA in ČLENKI

Jože Toporišič v Slovenski slovnici med večbesedne enodelne veznike uvršča *medtem ko*, *namesto da*, *češ da* in *samo da*. V nadaljevanju jih nato glede na sestavo razdeli kot veznike iz členka in veznika, kamor spadata *češ da* in *samo da*, ter kot veznike iz predloga/predpone, kazalnega zaimka in da, ko, ker, kamor spadata *medtem ko* in *namesto da*. (Toporišič 2000)

Veznik *kar* pa Toporišič opredeljuje v posebni skupini vezniških besed, ki so samostalniški, pridevniški ali prislovni oziralni zaimki. Od navadnih veznikov se oziralni zaimki, ki so rabljeni kot vezniki, ločijo po tem, da se (če so pridevniški in samostalniški) sklanjajo in so samo medstavčni. Oziralni zaimki so v primeru, da uvajajo odvisnik, hkrati tudi njegov stavčni člen, kar pa ostali vezniki nikoli niso. (Toporišič 2000)

Dve od omenjenih vezniških sredstev sta obravnavani tudi v Slovarju slovenskih členkov (Žele 2014). Členke sicer Toporišič opisuje kot nepregibne besedne vrste, s katerimi vzpostavljamo zveze s sobesedilom, (Toporišič 2004) prav s tema dvema veznikoma, ki sta hkrati uvrščena med členke, pa lahko potrdimo, da se nekateri členki po vlogi približujejo veznikom.

Namesto je povezovalni nadomestni členek. **V zvezi z da** izraža nasprotje s prej povedanim: »Namesto da bi delal, postopa | Ima že predvideno, kaj bi moral |.« (Žele 2014: 44)

Češ je povezovalni pojasnjevalni členek. **V zvezi z da** uvaja pojasnilo v obliki prevzete izjave: »Zamudila je celo uro, češ da je zašla v temi | In se opravičila, da ... |; Zamahne z roko, češ (da) ni nič | In izjavi, da ... |; Zagrozil jim je, češ (da) naj se pazijo | In zakričal, da ... |.« (Žele 2014: 22)

DIATEZA

Konstrukcije med podredjem in priredjem kot mejne strukture izražajo neprekrivnost pomenske in strukturne ravni. To neobičajno razmerje med površinsko in globinsko strukturo imenujemo diateza. Slovensko jezikoslovje se z diatezo najbolj ukvarja na stavčni in besedilni ravni, medtem ko ostaja zapostavljena diateza stavkov znotraj povedi. Predvideva se

namreč, da na ravni pomena priredni vezniki uvajajo priredne konstrukcije, podredni vezniki pa podredne konstrukcije. (Pestotnik 2014)

»Diateza so različne oblikovno-skladenjske izrazne možnosti jezika pri ubeseditvi istega sporočila; hkrati so to tudi jezikovno-besedilne zmožnosti posameznega jezika v smislu različnega oblikovanja ali urejanja sporočil. Diateza so torej različne stavčnočlenske izraženosti iste pomenske podstave (tj. povedja in udeležencev) z nujno ohranitvijo istega sporočilnega smisla.« (Žele 2010: 129)

SKLADENJSKA RAZMERJA

Ker se vsega ne da povedati v enostavnih povedih, se stavki združujejo v večstavčne povedi. Le-te nastajajo z združenjem *dveh ali več enakovrednih enostavnih povedi*, kar opredeljujemo kot **priredje**, z združenjem *enega nadrednega in enega ali več podrednih stavkov*, kar opredeljujemo kot **podredje**, ali pa na način **soredja**. (Toporišič 2000)

V našem delu se bomo posvetili le prirednemu in podrednemu razmerju ter ju v nadaljevanju natančneje opredelili.

PODREDJE (HIPOTAKSA)

Podredje je zveza najmanj dveh stavkov, od katerih je eden glavni – neodvisen, drugi pa opravlja stavčnočlensko vlogo in je odvisen od prvega ter mu je podrejen. (Toporišič 2000)

Jurij je sporočil, da bo pozen.

glavni stavek

odvisni stavek

Odvisni stavki so z glavnimi povezani z vezniškimi besedami, ki so lahko podredni veznik (Sporočil je, *da* bo pozen), vprašalni zaimek (Vprašal me je, *kaj* se je zgodilo), vprašalni členek (Rad bi vedel, *ali* sme priti), oziralni zaimek (*Kjer* je vse pozidano, ni zelenih površin), členek (Rekel mi je, *naj* grem raje sama). (Toporišič 2000)

Kot vezniške besede, ki povezujejo glavne in odvisne stavke, pa je navedena tudi **zveza členka in veznika** s primerom »Prišel je pozno, češ **da** prej ni mogel«. (Toporišič 2000: 636)

Če zgornjo poved analiziramo na **strukturni ravni**, ugotovimo, da drugi del *češ da prej ni mogel* ne more stati samostojno in dopolnjuje glavni stavek *prišel je pozno*, zato ga uvrstimo kot **podredno razmerje**. Če pa poved analiziramo na **pomenski ravni**, ugotovimo, da gre za pojasnjevalno razmerje, ki pa ga uvrščamo k **prirednim razmerjem**.

PRIREDJE (PARATAKSA)

Priredje je zveza dveh ali več enakovrednih delov povedi. Toporišič (2000) ga deli na tri tipe:

1. nestavčni, členski tip – priredna besedna zveza (Peter in Anamarija hodita po stezi);
2. stavčni tip – priredna zveza stavkov (Katarina se pelje s kolesom, Lenart pa teče ob njej);
3. povedni tip – razdruženo priredje (Čutil sem jo, kako je hodila ob meni. In bil sem je vesel).

Glede na razmerje, ki ga deli prirednosti med seboj izražajo, jih ločimo v 7 vrst (Toporišič 2000):

1. vezalno (Lucija že od nekdaj uživa v plesu ter neznansko rada poje);
2. stopnjevalno (Niti ne tečem niti ne skačem);
3. ločno (Judita pride ali z mamo ali s sestro);
4. protivno (Naš Luka hoče zrasti, a noče jesti kosila);
5. vzročno (Ostali smo doma, kajti zunaj je močno grmelo);
6. pojasnjevalno (Slišali smo zvon, saj je ura ravno odbila dvanajst);
7. sklepalno (Lovro neznansko uživa v peki, torej bo gotovo slaščičar).

V Slovnici (Toporišič 2000: 652) je pod protivnimi priredji, ki izražajo zamenjavo, naveden tudi naslednji primer, opremljen z opozorilom: »Za silo se (zlasti v nekaterih primerih) da rabiti pretvorba z *namesto da*: *Namesto da bi bil šel tja jaz, je šel moj brat.*«

Pri zgornjem primeru lahko opazimo, da je na pomenski ravni med stavkoma izraženo protivno razmerje, ki je priredno. Na strukturni ravni pa je razmerje podredno, saj je

prvi del stavka odvisen od glavnega stavka (drugi del) in ga dopolnjuje. Tako prihaja do neskladja med pomensko in strukturno ravnino.

V čem je torej sploh razlika med priredjem in podredjem? Na primeru zelo podobnih dveh stavkov bomo ugotovili, da **pripadata različnima skladijskima razmerjema na strukturni ravni**.

Priredno razmerje: To se bo zgodilo, **vendar** ne vemo kdaj.

Stavka sta med seboj enakovredna. Stavek *vendar ne vemo kdaj* nasprotuje trditvi prvega stavka *to se bo zgodilo*. Oba stavka lahko stojita samostojno, saj kot samostojen člen nosita smiselno sporočilo. *To se bo zgodilo. Vendar ne vemo kdaj.*

Podredno razmerje: To se bo zgodilo, **le da** ne vemo kdaj.

Stavka med seboj nista enakovredna. Prvi stavek *to se bo zgodilo* izraža neko trditev, od katere je odvisen drugi stavek *le da ne vemo kdaj*. Skladijsko razmerje označuje zvezo glavnega in odvisnega stavka. Prvi stavek lahko stoji samostojno, drugi pa ne more, saj pomensko dopolnjuje in omejuje prvega. Način za izražanje podrednega razmerja v tem primeru je primik, določilo in jedro sta povezana le na pomenski ravni, jedro z ničimer ne vpliva na obliko določila. Odvisni stavek pomensko dopolnjuje glavnega in je od njega odvisen. Drugi del stavka kaže neskladje med strukturno in pomensko ravnino, saj ne opravlja stavčnočlenske vloge (kot jo sicer odvisni stavki v podredju). V tem primeru gre namreč za pomensko protivnost.

Na **pomenski ravni** obe stavčni konstrukciji izražata protivnost. Drugi del prve povedi izraža nasprotje prvemu delu (*to se bo zgodilo* ≠ *ne vemo kdaj*), enako se zgodi v drugi povedi. Takšno razmerje je priredno, in sicer protivno. Prva poved tako na obeh ravneh pripada prirednemu razmerju, medtem ko druga poved na strukturni ravni pripada podrednemu, na pomenski ravni pa prirednemu razmerju, s tem pa prihaja do **neskladja med pomensko in strukturno ravnino**.

Prav ta značilnost neskladja obeh skladijskih ravni (pomenske in strukturne) se prepleta preko vseh obravnavanih primerov in je bistvena za celotno delo.

KONSTRUKCIJE MED PRIREDJEM IN PODREDJEM

Po pregledu Slovnice (Toporišič 2000) tako opazimo, da avtor zgolj bežno omeni skladijske konstrukcije, v katerih se prepletata tako priredno kot podredno skladijsko razmerje. Znotraj omenjenih konstrukcij med odvisniki opredeli le *izvzemačni odvisnik*, in sicer kot stavčno prislovno določilo izvzemanja h glavnemu (ali nadrednemu odvisnemu) stavku. Doda, da je pretvorljiv v protivno priredje, zaključuje pa z mislijo, da bi bilo omenjeni odvisnik bolje imenovati protivni. (Toporišič 2000) A protivnost je kategorija priredja, in menim, da ni smiselno mešati teh izrazov, saj lahko takšno ravnanje hitro prinese več škode kot koristi.

Avtor navede sledeče primere: »Prišli so vsi, *le da ne tudi prostovoljno*. → Prišli so vsi, *vendar ne prostovoljno*. Kar pojdi, *samo da se ne prehladiš*. – Tu ne bi hotel živeti, *razen ko je pomlad*.« (Toporišič 2000: 643)

Tako v govorjenem kot tudi pisanem jeziku se pojavlja mnogo primerov, ki jih pravzaprav po pravilih in obravnavi Slovnice ne moremo točno uvrstiti kot podredje oz. priredje. Gre namreč za dvodelne veznike (*namesto da, češ da, medtem ko, samo da, le da, razen ko*) in enodelni *kar*. Stavčne konstrukcije iz omenjenih veznikov namreč združujejo tako priredje (na pomenski ravnini) kot podredje (na strukturni ravnini) in se tako nahajajo nekje vmes. Tega »vmes« pa jezikoslovci še niso natančno opredelili, zato bomo v tem delu skušali podati tudi nekaj idej, kako bi to lahko izvedli.

S tem so se že srečevali nekateri avtorji – Anton Sovre, Jožica Gelb, Breda Pogorelec, Mojca Smolej.

Anton Sovre je v članku Nepravi relativniki (1965) opisal primere, ko se oziralni odvisniki rabijo v vlogi prirednih členov – »Če da zveza *tisti, ki zadovoljiv smisel, je podredje zdravo, če ne, potem nekaj ni v redu*. Primer: *Za njima je prihitel miličnik, ki ju je vprašal, kaj nosita v aktovkah. /.../ Stavek ki ju je vprašal je torej le po slovnici odvisen od odnosnice miličnik, po svojem bistvu in notranji moči pa ne, zato je ponarejen, nepravi in napačen*.« (Sovre 1965: 125)

Omenjeno tematiko je v članku Podredje v vlogi priredja (1969) preučevala tudi Jožica Gelb. V njem obravnava vezalno, protivno, vzročno in sklepalno priredje, ki so izraženi s podrednimi vezniki. Dodaja pa, da ni »našla takšnih podrednih stavkov, ki bi s pretvorbo dali stopnjevalno, pojasnjevalno in ločno priredje«. (Gelb 1969: 136)

»Kadar je vezalno priredje izraženo podredno, njegov drugi člen uvajajo: a) predlog *z/s*, b) prislovi, c) zaimek in č) podredni veznik. Primer z oziralnim zaimkom: Bolj gosposko je donel tak naziv, /*kar* se je pač spodobilo zanjo, najveljavnejšo gospodinjo v fari. (F. S. Finžgar) (= Bolj gosposko je donel tak naziv, /*to* se je *namreč* spodobilo ...) Zdi se, da bi bilo namesto *in* tu bolje rabiti *namreč*, kar pa ta primer postavlja v pojasnjevalno ali kar v vzročno priredje.« (Gelb 1969: 137)

»Protivno razmerje se da izraziti z naslednjimi podrednimi vezniki: namesto *da*, medtem *ko*, čeprav, *dasi*, *ko*, če, *da*.« (Gelb 1969: 137) V nadaljevanju navaja primer M. Kranjca, kjer gre že za čisto protivnost. »Tam bo nekaj zaslužil, /*medtem ko* oni tu lahko sami opravijo. (= Tam bo nekaj zaslužil, /*oni pa* tu lahko ...). Zanimiv je naslednji primer iz Finžgarja, ko se dekleti pogovarjata o svojem potencialnem možu: Jaz pa tebi rečem: Če ga je meni umoril Herod, /ga bo tebi ustrelil cesar = Jaz pa tebi rečem: Meni ga je umoril Herod, /tebi *pa* ga bo ustrelil ... « (Gelb 1969: 137–138)

Vzročno razmerje – primer iz Finžgarja: »Tako sem jezna nanj, *ko* nisi bil nič pijan = Tako sem jezna nanj, *saj* nisi bil ... Posebnost tega primera je, da je vzročnost izražena s *ko* namesto s *ker*.« (Gelb 1969: 138)

Sklepalno razmerje – primer iz Kosmača: »Tako brez skrbi ležijo v svojem brlogu, da se bomo lahko privlekli prav do jame = Tako brez skrbi ležijo v svojem brlogu, zato se bomo ...« (Gelb 1969: 138)

Na mejne strukture je v svoji disertaciji Veznik v slovenščini (1963) opozorila Breda Pogorelec, ki je v delu natančno obravnavala najrazličnejše vloge veznikov. Tako je pri veznikih *da*, *če*, *ko* in *kar* pokazala na strukture, ki so npr. po pomenu priredne, po strukturi pa podredne, kar privede do neskladja med obema ravninama.

»Kot druga relativna vezna sredstva uvaja tudi *kar* stavke, ki po svojem pomenu niso relativni odvisniki. Največkrat to po pomenu sploh niso podredni stavki; v formalnem pogledu stavke sicer uvajajo relativna vezna sredstva, po pomenu pa so to različne priredne ali nerelativne podredne zveze. S prirednimi konstrukcijami (sindetičnimi ali asindetičnimi) lahko zamenjamo *kar* stavke v naslednjih primerih: Pojedel je cvrtino, popil še stekleničko špirita, vmes pokadil cigareto, kar je bilo za naše piparje čudna stvar, dokončal pripovedovanje in se dvignil. /.../ Silvan Kador je bil v suknji in klobuku, kar ga je delalo manj mladega in mu dajalo nadih solidnosti. / Vera se je sklonila nad mizico, kar je zdaj prvič storila. /.../ Poštenjak od nog do glave, ta Tonejec, ampak starina, gospodična, in nekoliko netakten, kar ste gotovo že spazili. / Ta doba – je v hrvatski kulturni zgodovini zaznamovana kot »doba krize«, kar je tudi res bila. /.../« (Pogorelec 1963: 155)

B. Pogorelec omenja tudi modifikacijsko vlogo nekaterih veznikov, ki v poved vnašajo ekspresivno vrednost. »Veznik če uvaja tudi nekatere izraze in eliptične stavke z emocionalno barvitostjo in običajno tudi stilno vrednostjo. /.../ Primeri: Gospa Tereza, samo nekaj lesa se je vzelo, če še ne veste. / Nič svojega nimamo, kje naj bi jo bila drugod vzela, če ne na pokopališču? / Če pa bi bila tudi Liza na oni strani pri njem – ne, ne, to se ne sme zgoditi ... /.../ Bilo je dovolj, da ste hoteli poslušati, kako dekle poje, kajti greh bi se mi zdelo, če bi ostala skrita če ne svetu, pa vsaj naši vasi.« (Pogorelec 1963: 52) Stavki so na formalni ravni v podrednem skladenjskem razmerju, na pomenski ravni pa ostaja to razmerje smiselno neizpolnjeno. Stavki *če še ne veste*, *če ne na pokopališču*, *če pa bi bila tudi Liza na oni strani pri njem*, *če ne na svetu*, *pa vsaj naši vasi* ne izražajo pogojnega ali časovnega pomena, tudi protivnega ali dopustnega ne. Obravnavani stavki so po svoji vlogi blizu členkovni modifikacijski vlogi izražanja podkrepitve vsebine glavnega stavka. Ti stavki so torej zaradi modifikacijske vloge enakovredni členu in na strukturni ravni ne opravljajo stavčnočlenske vloge.

Pri obravnavi dopustnih stavkov B. Pogorelec navaja več primerov z namenom, da bi dokazala trditev, »da tu ne gre vedno za razmerje »dopustnosti«, marveč je jasno, da se oblika razvija v smer neke vrste protivnega oziroma stopnjevalnega podredja, če lahko uporabimo kategorijo iz priredja v širšem pomenu besede.« (Pogorelec 1963: 58) Nadalje poimenuje strukture kot mejne konstrukcije med priredjem in podredjem. »Primeri: Malo jih je bilo, ki so vedeli, koga so pokopali, še manj tistih, ki so poznali pokojnico, čeprav je šest let živela na Vetniku. / Peter je imel pljuča zdrava, čeprav je pretičal pod zemljo dalj časa kot Vinko. / Položil je mape na mizo ter jih začel razporejati natančno in počasi, čeprav je skoraj drgetal po tistem lepem trenutku, ko si bo skuhal turško kavo. / Raznolikost je prijeten pripomoček prebave, ki celo mene veseli, čeprav je ne iščem in ne potrebujem. / Čeprav je naloga neprijetna, je Kolbla vsega prevzela. / Čeprav je bil praznik, na cesti ni bilo ne ljudi ne vozil. / Globok poklon, četudi je ogenj v srcu in se za nasmehom skrivajo najstrupenejša besede. / Vedel je, da bi ne mogel zaspati, četudi bi legel.« (Pogorelec 1963: 58–60)

M. Smolej (2015) predstavi teorijo psevdohipotakse, ki znotraj jezika kaže vse polno ekspresivnih stavčnih struktur. Te vstopajo v priredna ali podredna razmerja s pred ali za njimi stoječimi stavčnimi strukturami le na formalno skladenjski ravni, na pomenski ravni pa to razmerje ostaja (smiselno) neizpolnjeno oz. prazno, pojavi se lahko tudi neprekrivnost pomenske oz. globinske ravni s strukturno/površinsko ravnjo.

V Skladnji slovenskega knjižnega jezika (2011) M. Smolej kot mejne strukture predstavi opisane konstrukcije. »Ker je jezik živ organizem, velikokrat ne prenese omejene analize z vnaprej določenimi in zaprtimi skupinami, med katerimi so postavljene ostre meje. Tako je v publicističnih besedilih, pa tudi drugih (npr. od literarnih do spontano govornih) najti konstrukcije, ki so po obliki (strukturi) podredne, po pomenu pa priredne.« (Smolej 2011: 48) Avtorica v delu obravnava najpogostejše konstrukcije – *medtem ko*, *namesto da*, *češ da*, *kar*, *samo da*. Omenjene konstrukcije so bile preučevane v analitičnem delu naloge, dodani pa sta jim bili še vezniški zvezi *razen ko* in *le da (ne)*, ki ju kot vezniški zvezi izvzemalnega odvisnika omenja Toporišič. S pomočjo korpusa Gigafida (primeri iz let 2008–2010) je tako v nadaljevanju analizirana dejanska raba in vloga teh vezniških sredstev.

ANALITIČNI DEL

Analiza je bila izvedena na podlagi korpusa Gigafida, ki je elektronska zbirka avtentičnih besedil. Korpus je opremljen z orodji, ki omogočajo večplastno iskanje jezikovnih podatkov. V njem so zbrana slovenska besedila najrazličnejših zvrsti (dnevno časopisje, revije, leposlovje, učbeniki, stvarna literatura, spletna besedila, prepisi parlamentarnih govorov), sama pa sem se v začetku osredotočila le na časopise iz leta 2010, kasneje sem pri nekaterih vezniških zvezah zaradi premajhne količine gradiva posegla tudi po revijah iz leta 2010 ter po časopisju in revijah iz let 2009 in 2008. Gigafida sicer vsebuje besedila, ki so izšla med letoma 1990 in 2011. In ker sem želela preučiti trenutno stanje in rabo konstrukcij med podredjem in priredjem, sem se tako osredotočila na najbolj »sveže« stavčne strukture. Za zadnje leto (2010) so bili sicer v rubriki časopisi dostopni manj raznoliki viri (Ekipa, Tribuna, Novi glas, Finance). Za vsak obravnavan veznik sem zbrala 30 primerov njegove rabe iz avtentičnih besedil. Korpus sicer vsebuje skoraj 1,2 milijarde besed oz. natančneje 1.187.002.502 besedi. (Gigafida 2016)

Medtem ko

Slovenski etimološki slovar besedo **med** razlaga kot predlog s tožilnikom in orodnikom, s pomenom *na sredi, vmes*, ki se ga rabi v sklopu *medtem*. Nastala je iz praslovanščine, še prej pa iz indoevropskega mestnika **medhi*, kar je pomenilo *v sredini*. (Snoj 1997: 330) Beseda **tem**, ki gradi sklop z *med*, prav tako izvira iz praslovanščine, prvotno pa je orodnik ednine kazalnega zaimka *ta*. (Snoj 1997: 660) Besedi **ko** funkcionalno ustreza cerkvenoslovanska beseda *ako*, zato se pogosto domneva, da je *ko* nastal po skrajšavi *ako*. Vendar to ni nujno, saj je beseda lahko podedovana iz indoevropskega *ko*. Današnji slovenski *ko* v pomenu *kadar* se je verjetno razvil po obrusitvi iz *kadar*, v pomenu *kakor* pa iz starejšega *kakor*, *koker*. (Snoj 1997: 242)

Portal Fran nam prikaže 2 zadetka, in sicer geslo *medtem* iz SSKJ ter *medtem ko* iz Pravopisa. Po SSKJ **medtem** izraža, da se dejanje v enem stavku dogaja v istem času kakor dejanje v drugem stavku. Primera: malo posedi, jaz pa bom medtem skuhala kavo; dolgo te ni bilo, medtem se je marsikaj spremenilo. (Fran 2016)

SSKJ opredeli tudi podiztočnico **medtem ko** kot veznik, ki v časovnih odvisnih stavkih izraža istočasnost dogajanja dejanja v odvisnem stavku in dejanja v nadrednem stavku. Primer: medtem ko ga oblači, mu daje zadnje nasvete. (Fran 2016)

Zanimivo pa je, da SSKJ kot podpomen vezniške zveze **medtem ko** navaja rabo za poudarjanje nasprotja, različnosti med dejanjem nadrednega in odvisnega stavka. Primer: oni dobijo bel kruh, medtem ko mi samo črnega. Dodaja tudi primer iz publicistike: medtem ko je lani razstavljalo devet držav, jih bo letos trideset. (Fran 2016) Prav omenjena primera pa pravzaprav izražata (kot pove tudi SSKJ) nasprotnost in tako na pomenski ravni protivnost, kar omenjene stavke uvršča v priredne strukture na pomenski ravni, medtem ko SSKJ govori o poudarjanju nasprotja med nadrednim in odvisnim stavkom, kar jasno kaže, da tovrstne strukture uvršča v podredje. Ker pa dela obeh stavkov z veznikom *medtem ko* ne moreta stati samostojno, sta odvisna od glavnega stavka in ga dopolnjujeta, kar obe povedi na strukturni ravni uvršča v podredje. Tako prihaja do neskladja med pomensko in strukturno ravnino.

Tudi Pravopis geslo **medtem ko** označi kot podredno vezniško zvezo. Kot prvi zgled navaja vlogo časovnega veznika: *medtem ko* se ogreva, mu daje zadnje nasvete. Kot drugi zgled pa dodaja vlogo protivnega veznika: oni dobijo kosilo, *medtem ko* mi samo prigrizek – to bi lahko izrazili tudi z veznikom protivnega priredja *pa* [mi pa samo]. Pod istim zgledom je dodan tudi primer za poudarjalnost: avstrijski nacionalizem je pomagal nemštvu, *medtem ko* je slovanske narode zatiral. (Fran 2016) Oba primera (protivni veznik in poudarjalnost) sta neskladna na pomenski in strukturni ravnini.

Očitno je torej, da veznik *medtem ko* nastopa v dveh poglavitnih vlogah:

1. kot **podredni veznik** – uvaja **časovne odvisnike**: *medtem ko* smo obujali spomine, so se otroci zabavali na vrtu,
2. kot **priredni veznik** – uvaja **protivno priredje**: *medtem ko* nam je lani zmanjkalo krompirja, ga imamo letos še polno shrambo.

Pri tem v 2. vlogi prihaja do neskladja med pomensko in strukturno ravnino.

Iskanje po korpusu Gigafida, leto 2010, vrsta besedila časopisi. *Medtem* je v korpusnih oznakah označen kot *splošni prislov*, *ko* pa kot *podredni veznik*. Viri časopisnih informacij so bili Finance in Ekipa ter časopisi, zbrani pod oznako drugo, znotraj katere so bili najdeni le primeri iz časopisov Novi glas in Tribuna.

Pri vseh primerih lahko opazimo, da je na pomenski ravni med stavkoma izraženo protivno razmerje, ki je priredno. Na strukturni ravni pa je razmerje podredno, saj je *ko* podredni veznik in uvaja odvisne stavke, ki ne zmorejo stati samostojno. Zato prihaja do **neskladja med pomensko in strukturno ravnino**.

Izbrani primeri sledijo vzorcu: »**Medtem ko** je bilo lansko leto v prvi letnik vpisanih kar 120 študentov, jih je bilo letos le 70.« (Smolej 2011: 48)

V sledečih primerih je pomenska protivnost in s tem prirednost zelo jasno izražena, saj so v povedih prikazana nasprotja. Tako bi veznik *medtem ko* v številnih primerih lahko preprosto zamenjali s katerim od veznikov protivnega priredja, npr. *a*, *toda*, *vendar*, *temveč*.

1. Na stran avtorja se postavijo založbe, kolektivne organizacije in stanovska društva, ki živijo od rente kupcev in uporabnikov avtorskih del, **medtem ko** avtor s svojimi interesi ostane nekje vmes. (Tribuna 2010)
 → Na stran avtorja se postavijo založbe, kolektivne organizacije in stanovska društva, ki živijo od rente kupcev in uporabnikov avtorskih del, **toda** avtor s svojimi interesi ostane nekje vmes.
2. Konec tedna bodo tekme v Hausu z dvema smukoma in superveleslalomom, kjer bosta zanesljivo na štartu Mazejeva in Ferkova, **medtem ko** bo Ilka Štuhec zaradi bolezni ostala doma. (Ekipa 2010)
 → Konec tedna bodo tekme v Hausu z dvema smukoma in superveleslalomom, kjer bosta zanesljivo na štartu Mazejeva in Ferkova, **toda** Ilka Štuhec bo zaradi bolezni ostala doma.
3. O petju, ki prinaša božično voščilo, pa je spregovoril dolinski župnik Metod Lampe, ki je obenem dodal, da bi mnogi verjetno raje praznovali Božič brez jaslic in brez Jezuščka, **medtem ko** bi morali ravno v tem obdobju iskati tolažbo globljih vrednot in predvsem človeške bližine. (Novi glas 2010)
 → O petju, ki prinaša božično voščilo, pa je spregovoril dolinski župnik Metod Lampe, ki je obenem dodal, da bi mnogi verjetno raje praznovali Božič brez jaslic in brez Jezuščka, **a** bi morali ravno v tem obdobju iskati tolažbo globljih vrednot in predvsem človeške bližine.
4. Nesoglasja v okolju, poniževanja s strani dominantne skupine, socialna anomija so pogosti povodi za nastanek socialnih gibanj, **medtem ko** realni problemi, kot so slabe zaposlitvene možnosti, pomanjkljiva medicinska oskrba, težke bivalne razmere le redko izzovejo socialni protest. (Tribuna 2010)
 → Nesoglasja v okolju, poniževanja s strani dominantne skupine, socialna anomija so pogosti povodi za nastanek socialnih gibanj, **toda** realni problemi, kot so slabe zaposlitvene možnosti, pomanjkljiva medicinska oskrba, težke bivalne razmere le redko izzovejo socialni protest.

Veznik *medtem ko* se pojavlja tudi v primerih, ko označuje nasprotnost dejanj, ki se dogajajo v istem času ali pa v primerih istih dogodkov, ki se dogajajo v različnih časovnih obdobjih.

Vendar pa v teh primerih bolj kot časovna istodobnost (ki bi primere pomensko uvrstila v časovne odvisnike – podredne strukture) izstopa protivnost. Ta se posebej jasno kaže v primerih raznih časovnih primerjav rezultatov, ki so pogoste npr. v športu.

5. **Medtem ko** se je SASX skrčil za 1,6 odstotka, se je Birs okrepil za slabih pol odstotka. (Finance 2010)
6. Spregovorila je še o tem, da bo gledališče sofinancirano prek neposrednega poziva, ki mu je bil posredovan 6. januarja, **medtem ko** so ga ostali zavodi prejeli že prej. (Novi glas 2010)
7. Lani smo prodali na primer veliko več piva, **medtem ko** so štruklji ostali. (Novi glas 2010)
8. Slovenska industrijska proizvodnja je na medletni ravni upadla za 2,4 odstotka, **medtem ko** je bil upad na evrskem območju 7,1-odstoten. (Finance 2010)
9. Sogovornik je razložil, da so danes uveljavljeni silikonski izolatorji, **medtem ko** so pri starejših daljnovodih uporabljali keramiko in steklo, poleg tega pa se je tudi velikost izolatorjev precej zmanjšala. (Finance 2010)
10. Kadrovski menedžment je usmerjen kratkoročno, **medtem ko** je družbeno odgovorno ravnanje s človeškimi viri usmerjeno dolgoročno. (Finance 2010)
11. **Medtem ko** se v razvitem svetu zavestno, čeprav simbolično odrečemo nekaterim jedem, da bi se osredotočili na duhovno misel in jo okrepili, šestina človeštva ali ena milijarda trpi lakoto, pri čemer ji je takšno stanje vsiljeno. (Novi glas 2010)
12. Osrednja novost bolonjskih doktoratov je, da prek predmetov in izpitov dajejo študentom poglobljeno znanje in jih usmerjajo pri raziskovalnem delu, **medtem ko** je po starem sistemu doktorski študij obsegal predvsem pisanje disertacije. (Finance 2010)
13. To je žal statistika zadnjega desetletja vsepovsod po svetu: samo približno 20 odstotkov zaposlenih je zavzetih, 60 odstotkov zaposlenih naredi samo tisto, kar morajo, **medtem ko** je petina tako imenovano aktivno nezavzetih. (Finance 2010)
14. Nekatere so direktno povezane s trgom dela, **medtem ko** druge niso ... (Tribuna 2010)
15. Najpomembnejši dejavnik za slovaško gospodarstvo je zunanje povpraševanje, **medtem ko** sta gonilni sili našega izvoza avtomobilska industrija ter proizvodnja električne energije. (Finance 2010)

16. A le z minimalno prednostjo pred Majdičevo in Kowalczykovo, **medtem ko** ima Saarinenova na četrtem mestu za prvouvščeno Follisovo skoraj trideset sekund zaostanka. (Ekipa 2010)
17. Miniaturka (majhna, trdo in v usnje vezana knjiga) je že trinajsta izdaja prve izdaje, ki jo je uredil Avgust Pirjevec, **medtem ko** je »skrb za drugo izdajo in ponatis novih izdaj imel Dušan Pirjevec«, kot lepo piše na koncu v kolofonu ... (Novi glas 2010)
18. Režiser je poskrbel tudi za sceno, **medtem ko** so koreografijo predstave zaupali Janezu Mejaču, izjemno slikovite kostume pa je izdelala Vanda Klemenc. (Novi glas 2010)
19. Poročilo z žalostjo ugotavlja, da sv. oče samo v Gorici, ob vstopu v avstrijske dežele najbolj pomembnem mestu, ni bil deležen slovesnega javnega sprejema, **medtem ko** so mu v Ljubljani, v Gradcu in tudi v drugih krajih pripravili slovesen sprejem. (Novi glas 2010)
20. Gospodarska rast kot glavni pokazatelj uspešnosti gospodarstva v resnici (po)kaže le dejstvo, da določeni ljudje ekspresno bogatijo, **medtem ko** lahko drugi padajo globlje v revščino. (Tribuna 2010)
21. Pozna pravo srečo, ki ni misel zgolj nase, srečo, kjer so vsi bratje in ni napetosti in boja med posamezniki, družinami, narodi in kjer ne obstaja več družba, ki ji ukazujejo bogati in oholi, **medtem ko** so vsi neugledni vse bolj zavrženi. (Novi glas 2010)
22. Hrbtenica nastopa je bil odlični didžej starošolskega sloga Charlie Chan, opaženo pa je bilo, da DMC ni bil oblečen v prepoznavno kombinacijo klobuka in adidask, **medtem ko** je kakšna polovica izjemno razgibanega poslušalstva le pridno oblekla razne trenirke, majice in superge nemškega proizvajalca. (Tribuna 2010)
23. **Medtem ko** si Sobočani navkljub porazu zaslužijo čestitke za prikazano igro, je igra, ki so jo na predzadnji dan starega leta prikazali varovanci Glenna Hoaga, skrb zbujajoča, pred porazom pa sta jih rešila Ramon Gato in predvsem kapetan ekipe Andrej Flajs. (Ekipa 2010)
24. Najbolje so delovali surovi, suhi in oldskulaški deli, **medtem ko** so z vokali ali melodikami bolj nasičeni deli zaradi obupnega zvoka že načenjali ušesne membrane. (Tribuna 2010)

25. So pa poudarili, da za lani pričakujejo okoli 4,5 milijona evrov dobička, **medtem ko** so predlanskim zaradi slabitve naložb imeli 15 milijonov evrov izgube. (Finance 2010)
26. V Sloveniji pa so podjetja oktobra na mesečni ravni imela 5,1-odstotno rast naročil, **medtem ko** je bilo na medletni ravni naročil manj za tri odstotke. (Finance 2010)
27. To bi namreč po njegovih besedah pomenilo, da bi ljudje glasovali zanj ali proti njemu, **medtem ko** si sam želi, da bi glasovali za arbitražni sporazum ali proti. (Finance 2010)
28. Več uspeha so imeli Blejci, ki so v četrtem krogu lige prvakov premagali Paris Volley, **medtem ko** so Kanalci v pokalu challenge morali priznati premoč Poitiersa. (Ekipa 2010)
29. **Medtem ko** zunanja dolgova Irske in Portugalske pri približno 80 oziroma 130 milijardah evrov še nista tako skrb zbujajoča, pa se 560 in 1.800 milijard evrov, kolikor znaša dolg Španije in Italije, marsikateremu ekonomistu zdi luknja, ki jo bodo preostale članice težko pomagale krpati. (Finance 2010)
30. Po štirih mesecih ima javna zdravstvena blagajna "zgolj" za okoli 13 milijonov evrov primanjkljaja, **medtem ko** ga je bilo v trimesečju že 24 milijonov in je grozilo povečanje na prek 100 milijonov evrov do konca leta. (Finance 2010)

Namesto da

Slovenski etimološki slovar besedo **namesto** razlaga kot predlog z rodilnikom. *Namesto* je sklop iz zveze *na mesto*, sestavljene iz predloga *na* in tožilnika ednine samostalnika *mesto*. **Mesto** izhaja iz starocerkvene slovanščine in pomeni kraj, prostor. (Snoj 1997: 336) **Da** je veznik, sestavni del prislovov, ki so bili prvotno sklopi, npr. *seveda*, *kajpada*. Prvotni pomen, iz katerega bi se lahko razvili vsi ostali, je bil **k temu*. (Snoj 1997: 78–79)

Vezniška zveza **namesto da** nima samostojnih zadetkov na portalu Fran. Obravnavano pa je geslo *namesto*, in sicer kot podpomen v vezniški rabi v zvezi z *da* za izražanje nasprotja s prej povedanim. Primer: *namesto da bi delal, postopa*. Z enakim primerom je omenjen tudi kot podiztočnica v Pravopisu, z vlogo protivne vezniške zveze. (Fran 2016)

Očitno je torej, da vezniška zveza **namesto da** na ravni pomena nastopa le v prirednih stavčnih konstrukcijah, v katerih izraža nasprotje s prej povedanim. Na strukturni ravni pa so stavčne konstrukcije podredne, saj vezniška zveza uvaja odvisne stavke, ki ne morejo stati samostojno in dopolnjujejo glavni stavek. Tako prihaja do **neskladja med pomensko in strukturno ravnino**.

Sicer pa se *namesto* kot samostojen predlog z rodilnikom pojavlja v vlogi izražanja zamenjave.

Iskanje po korpusu Gigafida, leto 2010, vrsta besedila časopisi. *Namesto* je v korpusnih oznakah označen kot *predlog*, *da* pa kot *podredni veznik*. Viri časopisnih informacij so bili Finance in Ekipa ter časopisi, zbrani pod oznako drugo, znotraj katere so bili najdeni le primeri iz časopisov Novi glas in Tribuna.

Pri vseh primerih lahko opazimo, da je na pomenski ravni med stavkoma izraženo protivno razmerje, ki je priredno. Na strukturni ravni pa je razmerje podredno, saj je *da* podredni veznik. V vseh primerih je tako prisotno neskladje med pomensko in strukturno ravnino.

Izbrani primeri sledijo vzorcu: »Samo televizijo znaš gledati, **namesto da** bi delal!« (Smolej 2011: 48)

Tako kot veznik *medtem ko* tudi veznik *namesto da* kot konstrukcija med podredjem in priredjem nastopa v pomenski vlogi protivnosti. Pogosto nakazuje nasprotnost dejanj – dejanje, ki je bilo izvedeno in na drugi strani dejanje, ki bi moralo biti izvedeno, a se to ni uresničilo.

1. Vozim se v napačno smer, proti vzhodu, **namesto da** bi dirkal proti zahodu, proti Čilu. (Ekipa 2010)
2. Na nas so se obrnili delničarji banke – zakaj banka, ki pričakuje osvežitev kapitala, deleže družb, ki niso iz njene osnovne dejavnosti, torej iz bančništva, dokupuje, **namesto da** bi jih prodajala? (Finance 2010)
3. **Namesto da** bi za posel pošteno tekmovala na trgu, so raje izbrala kartelni pristop. (Finance 2010)

4. »Zato se mi zdi toliko bolj nemoralno in neetično, da bodo politiki na čistilni akciji paradirali pred kamerami in si pripisovali zasluge, **namesto da** bi opravili tisto, za kar so plačani,« je kritičen Anton Komat. (Finance 2010)
5. »**Namesto da** bi vlagali v razvoj, bo denar zdaj kar odtekal iz družbe,« je bil včeraj oster Izidor Pristavec iz Prigo transporta. (Finance 2010)
6. Glavni očitek je, da so Vegrad, CPL, SCT, SPM, GPG in Primorje oziroma njihova odvisna podjetja, **namesto da** bi dala vsak svojo posamezno ponudbo, sodelovala pri ponudbah ter tako skupaj oblikovala ceno in druge pogoje za storitve. (Finance 2010)
7. Dogaja se, da se zamenjujejo tudi odseki cevi, za katere ni strokovno dokazano, da so potrebni zamenjave, **namesto da** bi se osredotočili na lociranje in saniranje puščanj. (Finance 2010)
8. A banke, **namesto da** bi strankam denar vrnile, nadaljujejo sodno bitko. (Finance 2010)
9. »Ta lesna masa konča v tuji lesnopredelovalni industriji in v kurilnicah sosednjih držav, **namesto da** bi z njo v Sloveniji ustvarjali nove produkte, s katerimi bi zagotavljali nova delovna mesta in ekološko ustvarjali dodano vrednost,« je kritičen. (Finance 2010)
10. In smo tam: četice odgovornih za vodenje države in njenih podsistemov kidajo sneg na cesti, **namesto da** bi organizirali in koordinirali pluženje; potem pa so še začudeni, ker ne občudujemo njihovih žuljev od lopat. (Finance 2010)
11. Skratka, **namesto da** bi slovenska podjetja za svoja vlaganja našla sredstva v Sloveniji, jih je država sama prikrajšala za to možnost. (Finance 2010)
12. »**Namesto da** bi se pogovarjali o tem, koliko bo dobilo posamezno ministrstvo, se bomo pogovarjali o učinkovitosti vloženega evra na program.« (Finance 2010)
13. Še naprej meša javno in zasebno zdravstvo, saj po Rožičevih besedah predlagani zakon le legalizira zdajšnji položaj, **namesto da** bi to ustrezno uredil, kar je obljubljal minister. (Finance 2010)
14. **Namesto da** bi reševala družbo – če sporazuma ne bodo uresničili, druge priložnosti ne bo –, se Tovšakova v zadnjih tednih ukvarja s kadrovanjem. (Finance 2010)
15. Vsi trgi imajo cikle, vzpone in padce, na kar pa vsaka generacija znova pozabi, **namesto da** bi se kaj naučila iz napak svojih predhodnikov. (Finance 2010)

16. Jankovičev odgovor je povsem v skladu s komuniciranjem večine naše funkcionske elite od osamosvojitve: **namesto da** bi odgovorili na postavljena vprašanja ali kritike, se odzivajo osebno, vzvišeno, naduto, skratka: ignorantsko. (Finance 2010)
17. Tako razmišljanje pelje v nižje standarde organizacije festivala; **namesto da** bi se trudili za enako ceno ponuditi več vsebin in ga razvijati, bo cilj ustvarjati sredstva za delovanje SOZ. (Finance 2010)
18. **Namesto da** država podeljuje jamstva za posojila podjetjem, ki pozneje propadejo, naj nameni sredstva v odkup terjatev od obetavnih podjetij in potem neplačnike izterja sama. (Finance 2010)
19. Mi je prav usojeno, da se zadnje čase bodem s svojimi najbližnjimi in najdražjimi, **namesto da** bi si previdno izbrala kakšnega bolj daljnega miselnega nasprotnika ... (Novi glas 2010)
20. **Namesto da** bi mediji ignorirali njegove homofobne, ksenonofobne, šovinistične, etnocentristične in podobne izpade, se ne morejo upreti skušnjavi, da bi si dvignili ratinge s prikazovanjem njegove nekulturnosti. (Tribuna 2010)
21. Problem sindikatov je, da so ujeti v pogajanja na ravni makroekonomije in da morajo dušiti konfliktnost delavcev, **namesto da** bi postali organizacija delavskega boja. (Tribuna 2010)
22. Sedaj pa se skuša vso to kompleksnost družbenih odnosov ponovno zreducirati na razmerje delo – kapital, **namesto da** bi se kompleksnost družbenih odnosov osvobajalo. (Tribuna 2010)
23. **Namesto da** bi vodstvo Ljudstva svobode priznalo zagrešene nepravilnosti in pomanjkljivosti in se za spodrsrljaj opravičilo predvsem svojim volivcem, je zagnalo vik in krik ... (Novi glas 2010)
24. Uživa v zimskem spanju, **namesto da** bi letelo visoko nad oblaki. (Novi glas 2010)
25. **Namesto da** smo brezбриžni do mednarodnih povezav ali se jim celo izmikamo, kot so si že nekoč bolj ali manj prikrito prizadevali nekateri voditelji "tranzicijske levice", bi morali graditi na pozitivnih izkušnjah slovenskega predsedovanja EU in se energično, z vsemi razpoložljivimi močmi angažirati v evropski politiki. (Finance 2010)
26. Žal Trst vse preveč pasivno sprejema, kar mu drugi ponujajo, **namesto da** bi si sam načrtoval smernice sprejemljivega razvoja, ki ga potrebuje. (Novi glas 2010)

27. Kljub temu so Blejci s prvim vodstvom na tekmi na tehnični odmor odšli s točko prednosti, in **namesto da** bi prednost povečali, so slovenski prvaki spet naredili nekaj lastnih napak in gostom dovolili, da so jim ušli za tri točke (11:14). (Ekipa 2010)
28. **Namesto da** bi razvijali finančno pismenost, ponavljajo model svojih staršev, ki težko zaslužijo in zato tudi težko varčujejo. (Finance 2010)
29. **Namesto da** EU ustanavlja rezervni sklad, naj raje deluje tako, da bo krize preprečila. (Finance 2010)
30. **Namesto da** bi šli delat, se osamosvojili in tej družbi nekaj prispevali, študentje še naprej živijo pri starših ali vsaj na njihov račun. (Tribuna 2010)

Samo da

Po Slovenskem etimološkem slovarju se je beseda *sam*, iz katere bi potem lahko dobili **samo**, izpeljala iz idoevropščine, kjer je **somo* pomenil isti, enak. Prvotni pomen naj bi bil '*ki pripada istemu*'. (Snoj 1997)

Zveza **samo da** se pojavlja v Pravopisu kot podredna vezniška zveza v vlogi izvezemalnosti. Primer: na dopustu nam je bilo lepo, *samo da* je bilo včasih prevroče; takoj pridem, *samo da* se oblečem. Vezniška zveza pa nastopa tudi v vlogi sorazmernosti. Primer: *samo da* opazi kaj sumljivega, že se umakne na varno. Druge vloge vezniška zveza kot celota nima, tako da jo na pomenski ravni lahko opredelimo kot veznik prirednih razmerij (protivnosti), medtem ko na strukturni ravni uvaja podredno razmerje. Primeri tako nakazujejo neskladje med pomensko in strukturno ravnino.

Iskanje po korpusu Gigafida. *Samo* je v korpusnih oznakah označen kot *členek*, *da* pa kot *podredni veznik*. Za obravnavani veznik je v korpusu Gigafida za leto 2010 pod rubriko časopisi samo 30 zadetkov. Od tega jih nekaj predstavlja zvezo *ne samo da*, ki v našo analizo ne spada, zato so dodani še primeri iz revij (leti 2010 in 2009) in časopisov (leto 2009). To nakazuje manjšo rabo omenjenega veznika v primerjavi s preostalimi (tudi če v korpusni iskalnik vpišemo *samo da* brez kakršnihkoli dodatnih izbir, je zadetkov 18.782, pri veznikoma *medtem ko* (260.750) in *namesto da* (31.461) jih je bistveno več).

Pri vseh primerih lahko opazimo, da je na pomenski ravni med stavkoma izraženo protivno razmerje, ki je priredno. Na strukturni ravni pa je razmerje podredno, saj je *da* podredni veznik. Prihaja do neskladja med pomensko in strukturno ravnino.

Izbrani primeri sledijo vzorcu: »Kozarce lahko vzameš, **samo da** jih ne razbiješ.« (Smolej 2011: 48)

Stavki s *samo da* spadajo med mejne konstrukcije, saj so po strukturi podredni, izražajo pa pojasnjevalni pomen. Dodatno pojasnijo omejitvev omenjenega v nadrednem stavku. Od veznikov *medtem ko* in *namesto da* se *samo da* razlikuje v tem, da vedno stoji za nadrednim stavkom in nikoli ne na začetku samega stavka. Veznik *samo da* je omenjen tudi v Slovenski slovnici (Toporišič 2004: 643), kjer ga avtor uvrsti k izvezalnemu odvisniku.

1. Pa kaj, če gnije, **samo da** je mir. (Tribuna 2010)
2. Izziv zato, ker odzvati se takemu vabilu ni več samo po sebi umevno, čeprav gre za dogajanja, na katera so pred leti mladi komaj čakali in ni jih bilo treba prositi, da bi se nanje prijavljali, **samo da** niso ostali doma. (Novi glas 2010)
3. Refren zelo iskreno in jasno poje, kar je žal italijanska realnost: pričeska, obleka, make-up gospe Sarkozy, **samo da** se ne spregovori o močvirju, v katerega se pogreza država. (Novi glas 2010)
4. Obsesivno se zanimamo za znane javne osebnosti, **samo da** pozabimo na realnost, ki je tako potrebna korenite, tudi etične, spremembe. (Novi glas 2010)
5. Tudi, če je bolj draga, **samo da** je. (Novi glas 2010)
6. Hkrati pa, saj vemo, kaj so rekli že davno: deli in vladaj, **samo da** smo se mi odtujili sami, malo so nam pa pomagali ... (Tribuna 2010)
7. Pomembno pa je, da ljudi pritegnemo k izobraževanju, druženju in drugim aktivnostim, **samo da** ne sedijo doma pred televizijskimi ekrani. (Novi glas 2010)
8. Obrniti je treba logiko, da smo zadovoljni z drobtinicami, **samo da** bodo ... (Finance 2010)
9. Kupcem raje malo povečamo popust, **samo da** plačajo po avansu, kot da bi jim omogočili nakup z odloženim plačilnim rokom. (Finance 2010)

10. Namesto ukrepanja je obveljal tihi dogovor, da davčna uprava dolga ne izterja, **samo da** bo mir. (Finance 2010)
11. Treba je narediti karkoli, **samo da** stanovanje ali hiša ne sameva. (Finance 2010)
12. Radičeva pravi, da imajo s projekti zelo različne izkušnje, obstajajo tudi taki, ki so ob asistenci raznih svetovalcev za pridobivanje evropskih sredstev pisno obljubili vse mogoče, **samo da** jim je uspelo na razpisu, zdaj pa prihaja čas, ko je treba zaveze tudi uresničiti. (Finance 2010)
13. Da jih je nekdo v času javnega izobraževanja (to nekdo plača, če še ne veste) spustil na cesto, da protestirajo proti samim sebi in kršijo lastninske pravice, pove, kakšne pedagoge imamo v tej državi – takšne, ki jim je vseeno za pedagoško delo in ki raje privolijo v rušenje sveta, **samo da** imajo prosto popoldne. (Finance 2010)
14. Brezposelni so sčasoma pripravljeni delati tudi za desetino do petino nižjo plačo, **samo da** bi ohranili stik s trgom dela in naprej gradili svojo kariero, opazajo sogovorniki. (Finance 2010)
15. Če bi bilo res, kar trdi župan, bi pomenilo, da bo denarni tok iz najemnin zadostoval za odplačilo 150-milijonskega posojila, tudi če Grepu ne bo uspelo oddati niti polovice trgovskih površin ali če povprečna najemnina ne bo presegla 17 evrov na kvadratni meter; **samo da** bo obrestna mera ostala pod 6,5 odstotka. (Finance 2010)
16. Prav je, da se poenostavi odpuščanje in znižajo stroški, vendar bi bilo hkrati dobro parcialno omogočiti tudi višje odpravnine, **samo da** se podjetje lahko hitro znebi tistih, ki delajo slabo. (Finance 2010)
17. Zaposlenemu bi plačali, **samo da** ta hip ne gre na dopust. (Finance 2010)
18. Če denimo sporazumno prekinejo delovno razmerje in s podobno pogodbo, **samo da** jo poimenujejo podjemna pogodba, za isto delo najamejo iste ali druge delavce, ta verjetno ne bo zdržala presoje delovnega inšpektorja. (Finance 2010)
19. To je obstajalo vseskozi, **samo da** je bilo zaradi ukvarjanja z drugimi temami manj opazno. (Bukla 2010)
20. Ta vzporedni svet je čisto normalen svet, **samo da** smo mi slepi zanj. (Delo Revije 2010)
21. Nič ni narobe, če Janković kaj ukrade, **samo da** bo kaj naredil! (Delo Revije 2010)

22. Ni nas bilo malo tako imenovanih odpiralcev in odpiralk ust, ki bi sicer s petjem kvarili zbor, a smo mirno sprejeli svojo ribjo vlogo, **samo da** smo lahko stali na odru. (Delo Revije 2010)
23. Zato zdaj sadjarji in poljedelci ponujajo čebelarjem bistveno višje plačilo, **samo da** bi s svojimi panji prišli kam blizu. (Dnevnik 2009)
24. Ko v mestih opazujemo, kje vse lastniki avtomobilov parkirajo svoje železne konjičke, si velikokrat mislimo ali rečemo: nekateri bi pa res radi parkirali kar pred vrati svojih stanovanj, **samo da** jim ne bi bilo treba narediti kakšnega koraka. (Dnevnik 2009)
25. Še svoje pustijo, **samo da** nam pomagajo! (Dnevnik 2009)
26. Če bi bila oblast druga, bi bila kritika na proračun enaka, **samo da** z druge strani. (Dnevnik 2009)
27. Drug drugemu se maščujeta tudi tako, da zahtevata oba skrbništvo otroka, **samo da** bi ga odtegnila drugemu. (Dnevnik 2009)
28. Hude težave imam s sosedom, ki me na vse načine izziva, **samo da** bi me pripeljal do spora. (Dnevnik 2009)
29. To desettisočinko vrednosti projekta plačam rade volje, **samo da** zmanjšam tveganje. (Dnevnik 2009)
30. Estrella in Lucas sta pripravljena spremeniti pesmi, **samo da** bi mu ugodila. (Hopl 2009)

Češ da

Po Slovenskem etimološkem slovarju naj bi **češ**, ki je tam označen kot prislov, nastal iz *hčeš*, 2. osebe sedanjika glagola *hteti*, ki je različica od *hoteti*. Sledove tega lahko vidimo v *zahtevati* in *nečem*. (Snoj 1997: 71)

SSKJ označi **češ** kot prislov z vlogo uvajanja subjektivno podanega govora ali misli. Rabi se samostojno. Primeri: držal se je samozavestno, češ jaz se ne bojim nikogar; iz njegovih besed je zvenela škodoželjnost, češ tebi se tudi tako godi; rekel mi je, naj sedem, češ saj se ti nikamor ne mudi. SSKJ pa navaja tudi rabo v zvezi z **da**, vendar pa natančneje ne opisuje vloge te rabe (ni

kakšnega kvalifikatorja, ki bi poudaril pojasnjevalno rabo tovrstne zveze). Primeri: prišla je za njo šele čez kakšne pol ure, češ da je v temi zgrešila pravo pot; zamahne z roko, češ da ni nič; zagrozil mi je, češ (da) naj se pazim. (Fran 2016)

Tudi kot podiztočnica v Pravopisu je obravnavana vezniška zveza opisana le kot domnevnostna členkovna zveza, brez dodatnih kvalifikatorjev. Primera: zamudila je celo uro, češ da je zašla v temi; zagrozil jim je, češ da naj se pazijo. (Fran 2016)

Vendarle pa na podlagi prikazanih primerov in tudi v nadaljevanju obravnavanih stavkov iz avtentičnih besedil lahko sklepamo, da se vezniška zveza **češ da** samostojno uporablja vedno le v pomenu pojasnjevanja, s čimer na pomenski ravni zavzema vlogo pojasnjevalnega priredja. V drugih vlogah je ni najti. Na strukturni ravni pa vezniška zveza uvaja stavke, ki ne morejo stati samostojno in so odvisni od nadrednih stavkov. Zato prihaja do neskladja med pomensko in strukturno ravnino.

Iskanje po korpusu Gigafida, leto 2010, vrsta besedila časopisi. Češ je v korpusnih oznakah označen kot *členek*, *da* pa kot *podredni veznik*. Viri časopisnih informacij so bili Finance in Ekipa ter časopisi, zbrani pod oznako drugo, znotraj katere so bili najdeni le primeri iz časopisov Novi glas in Tribuna.

Pri vseh primerih lahko opazimo, da je na pomenski ravni med stavkoma izraženo pojasnjevalno razmerje, ki je priredno. Na strukturni ravni pa je razmerje podredno, saj je *da* podredni veznik.

Izbrani primeri sledijo vzorcu: »Rekel je, da ne more delati, **češ da** je utrujen.« (Smolej 2011: 48)

Primeri z veznikom *češ da* navadno pojasnjujejo, kar pomeni, da gre za pojasnjevalno priredje na pomenski ravni. Tako bi veznik *češ da* v številnih primerih lahko preprosto zamenjali s katerim od veznikov pojasnjevalnega priredja, npr. *to je*, *saj*, *in sicer*, *namreč*.

1. Je pa po navadi zelo kritični in ob neuspehih ostri Guardiola na tokratnega znal pogledati s pozitivne strani, **češ da** bo njegovi ekipi prinesel veliko dobrega. (Ekipa 2010) → Je pa po navadi zelo kritični in ob neuspehih ostri Guardiola na tokratnega znal pogledati s pozitivne strani, **saj** bo njegovi ekipi prinesel veliko dobrega.

2. Po nesrečnem, predvsem pa nespretnem četrtkovem porazu so se igralci in trener Jure Zdovc množično spravili nad tivolsko dvorano, **češ da** je ta – velika ledena – glavni krivec za zdaj že šest sezon trajajočo nočno moro ljubljanske, s tem pa tudi slovenske klubske košarke. (Ekipa 2010) → Po nesrečnem, predvsem pa nespretnem četrtkovem porazu so se igralci in trener Jure Zdovc množično spravili nad tivolsko dvorano, **saj** je ta – velika ledena – glavni krivec za zdaj že šest sezon trajajočo nočno moro ljubljanske, s tem pa tudi slovenske klubske košarke.
3. Ob računu za pijačo je odklonil plačilo, **češ da** tudi njemu gostilničar ni plačal skladbe. (Tribuna 2010) → Ob računu za pijačo je odklonil plačilo, **saj** tudi njemu gostilničar ni plačal skladbe.
4. Prav v teh zadnjih tednih pa so isti krogi zagnali velik vik in krik, **češ da** jim je Koper izpodnesel velik posel s pretovorom banan za Srednjo in Severno Evropo. (Novi glas 2010) → Prav v teh zadnjih tednih pa so isti krogi zagnali velik vik in krik, **saj** jim je Koper izpodnesel velik posel s pretovorom banan za Srednjo in Severno Evropo.
5. Eden od najbolj priljubljenih italijanskih pregovorov za metaforo kajpak uporablja hrano in pravi, da se je v življenju treba izogibati pogretim mineštram, **češ da** po pravilu niso dobre in po navadi ne teknejo. (Ekipa 2010)
6. Italijanski mediji so o tem srečanju poročali po svoje (očitno pod vplivom rimskega zunanjega ministrstva, ki od vsega začetka sledi celotni zadevi), **češ da** so na njem ugotovili, da Slovenija nima razlogov za nasprotovanje tržaškim uplinjevalnikom oziroma za poseg EU. (Novi glas 2010)
7. Deželni svetnik SSK Igor Gabrovec pa jo označuje za »golo klestenje, ker krči število izvoljenih organov, **češ da** preveč stanejo«. (Novi glas 2010)
8. Oseminštiridesetletni Palahniuk, diplomant novinarstva univerze v Oregonu, je danes kultni roman napisal iz obupa in »brez rokavic«, potem ko so založbe kot po tekočem traku zavračale njegova besedila, **češ da** so preveč morbidna. (Tribuna 2010)
9. Tako religija kot pozitivna znanost, torej tista, ki jo je Heidegger obtožil, **češ da** ne misli in je imel tu za naše namene povsem prav, se lahko ohranjata zgolj z nemišljenjem te svoje skrite predpostavke. (Tribuna 2010)
10. Nesprejemljive so zanj poenostavitve, **češ da** so bile žrtve zagotovo krive, če so bile pobite, in da je šlo za narodne izdajalce, ki so si smrt zaslužili. (Novi glas 2010)

11. ... pričakuje, da spomeniško nadzorništvo popolnoma sprostí celotno območje nekdanje vojašnice, **češ da** naj ne bi bilo v njem nobene zgodovinske znamenitosti ... (Novi glas 2010)
12. Življenje toliko svetnikov in svetnic v sodobni zgodovini Cerkve ter številnih pričevalcev za vero, ki so se do konca zavzemali za priznanje človekovega dostojanstva v znamenju pravičnosti in miru, kaže, da so obtožbe na račun kristjanov, **češ da** se ne zanimajo za probleme sveta, neresnične in nepravične. (Novi glas 2010)
13. Ali so med šolajočimi tudi župan in podžupani, nam ni odgovorila, **češ da** gre za poslovni odnos. (Finance 2010)
14. Rotnik to zanika, **češ da** je to tehnološko nemogoče. (Finance 2010)
15. Prav tako se otepajo trženjske agencije, **češ da** je to spet nepotreben strošek. (Finance 2010)
16. Na Triglavu o deležu v Abanki ne povedo nič konkretnega, prav tako molči tudi šef zavarovalnice Matjaž Rakovec, **češ da** še ni odločeno, kaj bi z deležem v Abanki Vipa. (Finance 2010)
17. Aver znesek domnevnega oškodovanja Vzajemne zavrača, **češ da** je »povsem neutemeljen in brez podlage«. (Finance 2010)
18. Imen kandidatov na Vzajemni ne razkrivajo, **češ da** so volitve interne narave. (Finance 2010)
19. Dekan ljubljanske evropske fakultete Dušan Mramor mu je nasprotoval, **češ da** je kot član sveta centralne banke občutil, kako finančne družbe pogosto lobirajo za manjšo regulacijo. (Finance 2010)
20. Pritožbo so vložili zoper kartico zvestobe Lekarne Ljubljana, **češ da** z dajanjem točk oziroma popustov za zdravila na recept dajejo lojalnostni popust ... (Finance 2010)
21. Koliko so na Dursu ulovili tistih, ki stanovanja oddajajo na črno, nam niso povedali, **češ da** podatkov nimajo. (Finance 2010)
22. Ministrstvo je napovedalo specializacijo bolnišnic, **češ da** ne morejo delati vsega, da je to neracionalno in da se v sodobnem času da priti zelo hitro z enega na drug konec Slovenije. (Finance 2010)

23. Zato se nekateri na občutja ljudstva raje sklicujejo negativno, **češ da** družba na kaj takega še ni pripravljena (kar, mimogrede, vključuje, da oni sami so). (Tribuna 2010)
24. Manjše stranke tej varianti nasprotujejo, **češ da** gre za zakon ad personam. (Novi glas 2010)
25. Na ministrstvu nam v petek podpisane predpogodbe niso hoteli pokazati, **češ da** bodo več razkrili danes. (Finance 2010)
26. Marsikatera bralka in bralec sta me že opozorila, naj v svoji rubriki ne nagovarjam mladih k branju, **češ da** to nima smisla, ker naj bi šlo za še eno siljenje, ki da itak ne obrodi nobenega sadu. (Novi glas 2010)
27. Za dodatna pojasnila smo sicer klicali še Petra Kobala, predsednika sveta delavcev in nadzornika Gorenja, a je pojasnila odklonil, **češ da** je na dopustu. (Finance 2010)
28. Informacije, da bo v Libiji gradila bolnišnico, ni ne potrdila ne zanikala, **češ da** ne utegne. (Finance 2010)
29. Tega verjetno ne bo, **češ da** ni potreben. (Finance 2010)
30. Podjetja tarnajo, da ne morejo do posojil, **češ da** so pogoji bank v Sloveniji zdaj prestrogi. (Finance 2010)

Kar

Po Slovenskem etimološkem slovarju je **kar** lahko zaimek ali veznik. Nastal naj bi iz **ka 'kaj'* in členka **že*. (Snoj 1997: 218)

Kar ima med vsemi obravnavanimi vezniškimi besedami največ dodatnih vlog.

- Po SSKJ nastopa v vezniški rabi in v oziralnih odvisnih stavkih za uvajanje stavka, ki določa zaimensko odnosnico srednjega spola, nakazano v nadrednem stavku. Najdemo ga v vseh sklonih. Primeri: navdušuje se za vse, kar je lepo; nekaj je na njem, kar odbija; to je najpametnejše, česar si se mogel domisliti; naredi, kar hočeš; mnogo je takega, kar moramo odklanjati; to je edino, s čimer se ne strinjam. (Fran 2016)

- Kar tudi uvaja stavek, ki po SSKJ dopolnjuje vsebino nadrednega stavka. Primeri: še kava je bila na mizi, kar je bilo takrat redkost; v publicistiki – tudi minister je odstopil, s čimer se je položaj še bolj zapletel. Prav ta vloga je pomembna za našo obravnavo, saj ti stavki na pomenski ravni izražajo pojasnjevalno razmerje, kar jih uvršča v pojasnjevalno priredje. (Fran 2016)
- SSKJ izpostavlja še rabo *kar* s členkom, kar izraža poljubnost stvari, pojava. Primer: zadovoljen bo s čimer (že) bodi. (Fran 2016)
- Kar poudarja intenzivnost dejanja. Primeri: kar čakajo, da planejo po njem; kar sijal je od ponosa. Kot podpomen pa izraža močno zanikanje. Primeri: tega kar verjeti ne morem; tako je divji, da si ga kar pogledati ne upam; profesor dijaka kar ne more prehvaliti. (Fran 2016)
- Kar krepi pomen prislovnega izraza. Primeri: mnenje je spremenil kar čez noč; smeti mečejo kar skozi okno; kar vsega mu pa tudi ne smeš verjeti. (Fran 2016)
- Kar s presežnikom izraža najvišjo mogočo mero. Primeri: prizadevanje za kar najhitrejši podpis pogodbe; glej, da boš kar najbolje opravil. (Fran 2016)
- Kot prislov kar izraža rahlo omejitev. Primeri: dekle je kar prikupno; to bo kar držalo. (Fran 2016)
- Izraža nepričakovanost, neutemeljenost dejanja. Primeri: zakaj si kar obmolknil; kar vstal je in šel; v vezniški rabi – nisem še dolgo hodil, kar mi pripelje voz nasproti. (Fran 2016)
- Izraža spodbudo, poziv. Primera: kar brez skrbi bodi; kar vstopite. (Fran 2016)
- Kar kot veznik v primerjalnih odvisnih stavkih izraža sorazmernost s količino ali mero, nakazano v nadrednem stavku. Primeri: les, kar ga je treba, dobiš v zadruzi. Rabi se tudi ekspresivno za izražanje visoke mere, stopnje. Primeri: ves je falot, kar ga je; kosci so hiteli, kar se je dalo; beži, kar ga nesejo noge. (Fran 2016)
- V časovnih odvisnih stavkih kar izraža mejo v preteklosti, od katere poteka dejanje nadrednega stavka. Primeri: ni še deset minut, kar je šel tod mimo; kar je oženjen, ne zahaja več v gostilno. (Fran 2016)

Kar prevzema številne vloge, pojavlja se kot zaimsek, prislov in veznik. Večinoma nastopa v podrednih skladijskih konstrukcijah, najdemo pa ga tudi v pojasnjevalnih razmerjih, ki so na pomenski ravni priredna. Večinoma je torej uvajalni veznik podrednih stavčnih konstrukcij, prisoten pa je tudi v prirednih pojasnjevalnih konstrukcijah, v katerih se odraža neskladnost priredne pomenske in podredne strukturne ravnine.

Iskanje po korpusu Gigafida, leto 2010, vrsta besedila časopisi. *Kar* je v korpusnih oznakah označen kot *oziralni zaimsek ali splošni prislov*. Viri časopisnih informacij so bili Finance in Ekipa ter časopisi, zbrani pod oznako drugo, znotraj katere so bili najdeni le primeri iz časopisov Novi glas, Postojna 1909 in Tribuna.

Pri vseh primerih lahko opazimo, da je na pomenski ravni med stavkoma izraženo pojasnjevalno razmerje, ki je priredno. Na strukturni ravni pa je razmerje podredno. Za obravnavane primere je zato značilna neskladnost omenjenih skladijskih ravnin.

Izbrani primeri sledijo vzorcu: »Še celo profesor Hribar je prišel, **kar** je bilo pravo presenečenje.« (Smolej 2011: 48)

Veznik *kar* nastopa v pojasnjevalni vlogi, s tem pa ga lahko uvrstimo med pojasnjevalno priredje. Stavek z oziralnim zaimskom *kar* pojasnjuje nadredni stavek ali pa ima znotraj stavka mesto kot vrinjeni pojasnjevalni stavek. Tako bi ga v številnih primerih lahko preprosto zamenjali s katerim od veznikov pojasnjevalnega priredja, npr. *to je*.

1. Drugi največji proizvajalec na Kitajskem, Volkswagen, je za lani napovedal prodajo 1,4 milijona avtomobilov, **kar** je za 35 odstotkov bolje od rezultata v letu 2008. (Finance 2010) → Drugi največji proizvajalec na Kitajskem, Volkswagen, je za lani napovedal prodajo 1,4 milijona avtomobilov, **to je** za 35 odstotkov bolje od rezultata v letu 2008.
2. Glede na to da je Austria doslej prejela že kar 46 golov, **kar** je v povprečju skoraj dva in pol na tekmo, bi ji izkušeni branilec, kakršen je tudi Elsner, brez dvoma prišel še kako prav. (Ekipa 2010) → Glede na to da je Austria doslej prejela že kar 46 golov, **to je** v povprečju skoraj dva in pol na tekmo, bi ji izkušeni branilec, kakršen je tudi Elsner, brez dvoma prišel še kako prav.
3. Vrednost pekarskega podjetja je ob prometu manj kot tri tisoč evrov poskočila za več kot pet odstotkov in pol, **kar** je bila hkrati tudi največja rast na borzi. (Finance 2010)

→ Vrednost pekarskega podjetja je ob prometu manj kot tri tisoč evrov poskočila za več kot pet odstotkov in pol, **to je** bila hkrati tudi največja rast na borzi.

4. Plenum in takšen način odločanja je zelo dobra ideja, ki smo ji postavili močne temelje, **kar** se je videlo tudi v praksi, saj je plenum zelo dobro deloval ... (Tribuna 2010)
5. Živciralo je tudi, da je DMC dobršen del koncerta repal čez matrice, ki imajo že nasnete vokale, **kar** vedno deluje plastično, je pa verjetno povezano s tem, da ima že leta precej načete glasilke. (Tribuna 2010)
6. A problem je še večji zato, ker ima Monsanto toliko denarja, da z lobiranjem v ameriškem senatu poskrbi, da so zakoni napisani njim po godu, **kar** je predvsem očitno na področju zakonodaje patentov. (Tribuna 2010)
7. Mnenje o razmerah in prihodnosti na Hrvaškem pa je danes dala tudi bonitetna hiša Dun & Bradstreet, ki je ohranila njeno bonitetno oceno, **kar** jo še uvršča med države z nižjim tveganjem. (Finance 2010)
8. Medtem pa čas leti in z Ogorevcem sva v lokalu že tretjo uro, **kar** se mi zdi že rahlo nespodobno. (Tribuna 2010)
9. Po prvih ocenah je bil praznični promet v Mercatorju podoben decembrom prejšnja leta, **kar** pomeni od 20 do 30 odstotkov večji kot druge mesece. (Finance 2010)
10. Namesto 400.000 l kurilnega olja, kolikor ga letno porabijo obstoječe kotlovnice na fosilna goriva, bo tako v novi kotlovnici izgoreval les, ki ga običajno pojmuje kot odpad (veje, lubje, krošnje, odpadni gradbeni les) in ki večinoma ostaja v gozdu, **kar** pomeni, da njegova pridelava ne bo imela negativnega vpliva na kakovost naših gozdov. (Postojna 1909 2010)
11. To pomeni, da je bila prodaja podobna lanski, **kar** je še vedno 10 odstotkov nad ravnjo sicer zelo dobrega leta 2007. (Finance 2010)
12. Skoraj 6.500 registrirano brezposelnih so prestavili v druge evidence, **kar** pomeni, da so te osebe denimo vključene v programe aktivne politike zaposlovanja ... (Finance 2010)
13. Odziv je večji, kot smo na začetku pričakovali, **kar** pomeni, da nastaja ambiciozen projekt, ki bo poudarjal pomen knjige in branja in bo v resnici segel precej prek MOL. (Finance 2010)

14. Stopnja brezposelnosti na evrskem območju se je novembra lani povzpela na deset odstotkov, **kar** je največ v 11 letih, kolikor obstaja evro, in dve odstotni točki več kot pred letom dni. (Finance 2010)
15. Izbranci domačega stratega Mira Aliloviča so pred dvobojem veljali za favorite na papirju, **kar** so tudi dokazali na igrišču. (Ekipa 2010)
16. Zanj je v tem trenutku najbolj pomembno, da po daljšem času spet trenirajo vse njegove varovanke, **kar** je pred napornim urnikom tekmovanj, ki so pred njimi, razveseljiva novica. (Ekipa 2010)
17. Karmen Kočar in Maja Guštin, ki sta bili konec leta na terapijah, normalno trenirata, **kar** velja tudi za obe tujki, vendar za vse velja, da jim manjka treninga, šele na tekmah pa bomo videli, koliko jim še manjka do vrhunske forme. (Ekipa 2010)
18. V prvih dveh nizih nismo igrali po trenerjevih navodilih, **kar** se nam je tudi maščevalo, bili pa smo tudi preveč nervozni. (Ekipa 2010)
19. Slišali smo popolnoma zrežiran nastop, **kar** sploh ni nujno slabo, saj podobno lahko rečemo na primer za skupino Kraftwerk. (Tribuna 2010)
20. Denarja običajno ni, **kar** pa načeloma ne predstavlja prevelikega problema. (Tribuna 2010)
21. Po vladnih napovedih naj bi Kitajsko gospodarstvo v zadnjem trimesečju lani raslo po 10,5-odstotni stopnji, brez omejevanja lani sprejetih spodbud pa bi se gospodarska rast Kitajske letos ogrela po nekaterih ocenah celo do 16 odstotkov, **kar** bi inflacijske pritiske pognalo v nebo. (Finance 2010)
22. Novomeška tovarna Revoz v lasti tujega kapitala se je tako spremenila v glavnega industrijskega vlečnega konja iz gospodarske krize, **kar** spravlja v slabo voljo zlasti naše mencigerjanske varuhe nacionalnih interesov. (Finance 2010)
23. Še več, navedena si menda celo prizadevata za ustavitev postopkov UVK, **kar** pa je nemogoče, saj jih ta vodi po uradni dolžnosti. (Finance 2010)
24. Finančni minister Franc Križanič je povedal, da se je vlada odločila za zvišanje dodatne splošne dohodninske olajšave samo za prejemnike minimalne plače, ker bi splošna olajšava za vse zavezance odnesla 400 ali 500 milijonov evrov proračunskih prihodkov, **kar** ni vzdržno. (Finance 2010)

25. Adriatic Slovenica je oglas le po nekaj predvajanjih umaknila, **kar** je pravilno ravnanje. (Finance 2010)
26. Namreč, ali si želimo vsak dan 24, 32, 48 strani časopisa (specializiranega ali splošnega), ki ga kupec ne more prebrati v zadovoljivem obsegu, zato si ga shranjuje, da ga bo prebral pozneje, ko bo imel čas (**kar** se nikoli ne zgodi), kup se večja in odžira prostor doma in v pisarni, v naročniku pa ob pogledu na kup starega papirja zbujajo slabo vest, da "zapravlja" denar za dobroto, ki je ne "konzumira". (Finance 2010)
27. Kratkoročne težave so zamenjali za dolgoročne koristi, **kar** je vselej bolje, kot če bi ravnali nasprotno. (Finance 2010)
28. Strmemu padcu v prvih treh mesecih leta je sledila močna rast, tako da je večina indeksov leto končala z okoli 20-odstotno rastjo, **kar** je eden največjih skokov v tem stoletju. (Finance 2010)
29. Denimo samo prejšnji terek se je oglasilo okoli 70 samostojnih podjetnikov in tistih, ki bi to radi postali, **kar** je zelo veliko glede na to, da je projekt na trgu šele dva tedna in to brez trženjske podpore. (Finance 2010)
30. Če posel z Merfinom, menedžersko družbo merkurjevcev, pade v vodo, **kar** je glede na finančno stanje Merfina povsem možno, se prav lahko zgodi, da bo morala Sava odpisati posojilo Merfinu v premoženju. (Finance 2010)

Le da (ne)

Znotraj razreda izvzemaalnega odvisnika protivnega priredja Toporišič (2000) obravnava veznik *le da*. »Prišli so vsi, *le da ne tudi prostovoljno*. → Prišli so vsi, *vendar ne prostovoljno*.« (Toporišič 2000: 643)

Kot podpomen *le* SSKJ navaja zvezo *le da* za omejevanje prej povedanega. Primer: tudi v naši tovarni imamo iznajditelje, *le da* premalo. (Fran 2016)

Le kot samostojni prislov SSKJ navaja za omejevanje v protivnem priredju. Primeri: govori lepo, *le* malo pretiho. (Fran 2016) Pravopis pa *le* opredeli kot izvzemaalni členek in protivni veznik.

Primera: na obisku so bili le eno uro; vsi so prihajali, le njega ni bilo. Le pa je tudi veznik prvega dela stopnjevalnega priredja. Primer: ne prodaja le hiše, ampak tudi vrt. (Fran 2016)

Celotna vezniška zveza *le da* je torej omenjena le v SSKJ, kot podpomen, za omejevanje prej povedanega. Gre za razred izvzemalnosti, o katerem govori že Toporišič (2000), ki pa je del protivnega priredja. Vezniška zveza *le da* tako na pomenski ravni nastopa le kot del prirednih skladijskih konstrukcij, saj uvaja protivno priredje. V drugih vlogah zveze kot celote nismo našli. Obenem pa vezniška zveza na strukturni ravni uvaja odvisni stavek, ki dopolnjuje nadredni stavek in ne more stati samostojno, kar je značilnost podrednih razmerij. To nam jasno kaže, da sta strukturna in pomenska ravnina neskladni.

Med zadetki korpusa sicer najdemo tudi nekaj primerov, v katerih se nam zveza *le da* zdi podredna. A ko jih natančneje pogledamo, ugotovimo, da *da* v teh stavkih ne opravlja predložne ali vezniške vloge, temveč izraža 3. osebo ednine glagola dati. Primeri: Zavarujte poškodovani del in svoje premoženje pred morebitno novo škodo, če se *le da* [če je mogoče]. (Finance 2010) Ko pa zaradi različnih dejavnikov podjetju ne gre tako dobro, ko uspehov ni in ni, ko je treba izvabiti iz ljudi najboljše, kar se *le da*, se dejansko res srečamo z realnostjo, da pravzaprav nimamo nobene podlage, s katero bi nam zaposleni sledili in zaupali. (Finance 2010)

Korpus Gigafida pod rubriko Časopisi nima nobenih zadetkov za leto 2010, zato so primeri avtentičnih besedil iz let 2009 in 2008, ker pa je bilo časopisnih primerov premalo, so v analizo vključeni tudi primeri iz revij. Iz tega lahko sklepamo, da je skladijskih konstrukcij z obravnavanim veznikom precej manj kot konstrukcij s predhodno obravnavanimi vezniki.

Med primeri iz avtentičnih besedil je najti kar nekaj primerov zveze *ne + le da ne*, vendar v teh primerih ne gre za izvzemalnost znotraj protivnega priredja, temveč gre za stopnjevalno priredje. Če jih recikliramo, *ne le da ne* obremenjujemo okolja z onesnaževanjem, marveč tudi prihranimo surovine in energijo za proizvodnjo novih uporabnih in okrasnih predmetov. (Delo 2008) Videl sem, da v konkurenci z najboljšimi na svetu, s katerimi doslej praktično nisem imel priložnosti za tekmovanje, *ne le da ne* zaostajam, ampak lahko držim enakovreden korak. (Ekipa 2008)

Večinoma je v vseh primerih zveza *le da* dopolnjena z negacijo (*ne*). V nekaterih je zanikan glagol v povedku (Pri tem smo upoštevali vse zaposlene, ki so plačani iz širšega proračuna, *le da nismo zajeli* nekaterih posrednih proračunskih uporabnikov ... (Finance 2010); Mitja že dolgo dobro

smuča, *le da* prej na tekmi *ni sestavil* dveh enako dobrih voženj. (Ekipa 2010)) ali pa so glagoli nezanikani, vendar skladenjska konstrukcija vseeno izraža izvzemalnost znotraj protivnosti (Tudi v tem primeru gre za veterana, *le da* za precej bolj slavnega; pravzaprav se po tej plati Toni z Davidom Beckhamom sploh ne more primerjati. (Ekipa, 2010); V političnem novoreku naj bi se razvojni preboj zgodil skoraj tako kot Arhimedovo odkritje vzgona, *le da* naj bi se v primeru našega preboja uspeh socializiral in bomo lahko družno zavpili: "Eureka!" (Finance 2010)). Primer iz SSKJ pa izraža količino, ki je prikazana kot manj od potrebnega, torej zopet nekaj zanikanega – premalo (Tudi v naši tovarni imamo iznajditelje, *le da* premalo. (Fran 2016)).

1. Ta zagotovo bo, kot velja za potrese, **le da ne** vemo, kje in kako močan bo! (Delo revije 2009)
2. Postopek ponovimo tudi ob sajenju zimzelenih živih mej, **le da ne** uporabimo hlevskega gnoja in da namesto jam izkopljemo sadilni jarek in vanj, na ustrezni razdalji, zasajamo posamezne rastline. (Delo Revije 2009)
3. Google zagotavlja, da je na globusu Google Earth vsaj satelitska fotografija ločljivosti 15 metrov na piko, mimogrede, obstajajo celo fotografije ločljivosti 15 cm, **le da ne** za Slovenijo, pa tudi za večino sveta ne. (Delo Revije 2009)
4. Samento ali Uncaria tomentosa je indijansko ime za zdravilno rastlino iz amazonskega pragozda, ki je podobna mačji travi, **le da ne** vsebuje alkaloida TOA (tetraciklični oksindol alkaloid). (Misteriji 2009)
5. Nam moškim se romantika sicer ne zdi nesmiselna, **le da ne** razumemo, zakaj je tako pomembna. (Hopla 2009)
6. Sandija bi, čeprav dela v bistveno manjšem okolju, lahko mirno primerjali z njim, tako glede vsebinske zasnove intervjujev kakor tudi načina nastopanja, **le da ne** more imeti tako slavnih sogovornikov kakor King. (Hopla 2009)
7. Za samoplačnike je cena enaka, **le da ne** vključuje zdravil, ampak je to strošek zgolj za bolnišnični del postopka. (Delo Revije 2009)
8. Glede možnosti je dokaj podoben predhodniku, **le da ne** dovoljuje neomejenih polj, ampak smo omejeni na privzete vrednosti. (Delo Revije 2009)

9. V bistvu bo počela enake reči kot doslej, skrbela za stike z javnostjo in organizacijo dogodkov, **le da ne** bo več priključena na katerega od proračunskih seskov, pač pa se bo morala znajti na prostem trgu. (Dnevnik 2009)
10. Odprti in široki smo tako nek dan v indijanskem poletju ob kavi razpredali, da naj vsak živi, kot želi, **le da ne** dela hudega drugim. (Posavski obzornik 2009)
11. Tudi v filmu Trst je naš! gre za neko fantazmatiko, **le da ne** več ljubezensko, ampak partizansko. (Dnevnik 2009)
12. Glasno je, **le da ne** tako kot tu v Ljubljani. (Ekipa 2009)
13. Toda Šterkov film je pač »šterkovski«, se pravi zelo estetiziran, **le da ne** gre za kakšno »prazno« formo »lepih podob«, marveč za skrbno premišljene in zasnovane vizualne in zvočne situacije, prek katerih ta tesnobna »igra« dvojnika šele prav obstaja. (Dnevnik 2009)
14. Tudi v politiki so maratonci, **le da ne** tečejo, ampak sedijo. (Dnevnik 2009)
15. Ko neko delo začnete, ga praviloma dokončate, **le da ne** v roku. (Dnevnik 2009)
16. Slovenski in hrvaški politiki podpirajo napetosti na Dragonji, ker so skladni s tem konsenzom, **le da ne** eni ne drugi niso zadovoljni, ko ti izurjeni akterji, željni atrakcije in slave, uhajajo čez mero in motijo predvideno drsenje nedoločljivega »stanja 25. 6. 1991« v Piranski zaliv, kjer naj bi se, po njihovem, uresničila razmejitev. (Dnevnik 2009)
17. Pravi, da za kaj takega dovolj ustvarimo, **le da ne** delimo pošteno. (Dnevnik 2009)
18. Podžupan Peče je napovedal, da bodo pod okriljem varnostnega sosveta s takimi akcijami nadaljevali, **le da ne** bodo več tako »prijazni«. (Delo 2008)
19. Nedavno nam je minister Zver tudi pojasnil, kaj je zanj avtonomija in kaj samovolja – on je za avtonomijo, je dejal, **le da ne** za takšno avtonomijo, v kateri vsakdo počne, kar hoče in kar se mu zljubi. (Dnevnik 2008)
20. »Cene surovin hrane naj bi se nekoliko umirile, vendar bodo še naprej naraščale, **le da ne** tako močno,« je dejal Vasle. (Delo 2008)
21. Povedal je, da so bili odgovori poslani iz njenega stanovanja, **le da ne** iz njene sobe in z njenega računalnika. (Delo 2008)
22. Diskonti imajo po mnenju avtorjev študije še prihodnost, **le da ne** bodo imeli več tako hitre rasti. (Delo 2008)

23. Kampiranje je na severu dovoljeno tako v urejenih kampih kot tudi v naravi, **le da ne** spreminjaš prvotnega stanja. (Naš čas 2008)
24. Med dvema poledenitvama je od 30.000- do 10.000-letna otoplitev, Zemlja je trenutno na koncu zadnje, napovemo lahko, da prihaja nova poledenitev, **le da ne** vemo, kdaj. (Delo 2008)
25. Nekaj podobnega počnejo nekateri Slovenci danes, **le da ne** streljajo s topovi in ne rušijo stavb. (Delo 2008)
26. Toda snemalec vseeno še kar naprej snema, **le da ne** več po poklicni dolžnosti, marveč bolj zato, ker se drži kamere kot nekakšnega oklepa ali zaščite pred grozo, čeprav je prav kamera tista, ki jo na vseh koncih in iz vseh kotov odkriva. (Dnevnik 2008)
27. Zanj pravi, da je praktično družinski član, **le da ne** govori. (Celjan 2008)
28. Saj sva razmišljala o tem, **le da ne** veva, kaj bi s tem pridobila, ali bi bila na javnih razpisih s svojim zavodom finančno podprta ... (Delo 2008)
29. Bodo "izdelovale" diplomante, ki so po njihovih merilih odlični, **le da ne** bo nihče povpraševal po njih? (Finance 2008)
30. Podobna zgodba se dogaja tudi v resničnem življenju, **le da ne** gre za pingvina z Antarktike, marveč za arktičnega tjulnja po imenu Sahara, ki so ga že dvakrat zalotili, kako si greje kosti v toplih morjih, zdaj pa ga na Otoku navajajo na mraz. (Delo 2008)

Razen ko

Slovenski etimološki slovar (Snoj 1997) razen opredeli kot pridevnik, tudi prislov in predlog. Starocerkvenoslovansko pomeni 'različen, raznovrsten, posebej'. Praslovansko 'različen' je izpeljano iz praslovansko 'ločeno, od, raz'. Pomenski razvoj je tako *'ločen od drugih' → 'različen' → 'raznovrsten'. (Snoj 1997: 524)

Znotraj razreda izvzemalnega odvisnika protivnega priredja Toporišič (2000: 643) obravnava veznik *razen ko*. »Tu ne bi hotel živeti, *razen ko je pomlad*.«

Razen je v SSKJ opredeljen kot prislov oz. predlog, ki izraža izvzemanje. Primer: prišel je vsak dan razen včeraj. Zveze s **ko** ni omenjene ne v SSKJ ne v Pravopisu. Vendar pa je v obeh omenjena vezniška raba (SSKJ dodaja, da navadno z nikalnico), kot primer le-te pa se v obeh priročnikih pojavlja vezniška zveza *razen če*, v SSKJ tudi *razen da*. Če ju podrobneje analiziramo, ugotovimo, da tudi ti zvezi (podobno kot *razen ko*) izražata izvzemalnost, ki je kategorija protivnega priredja. Primeri: pride, razen če se ne premisli; v kino ne boš šla, razen če greš s prijateljico; drugega mu ne kaže, razen da molči. (Fran 2016) *Razen če* in *razen da* imata v Gigafidi celo precej več pojavnic kot *razen ko*. Omenjene vezniške zveze tako na pomenski ravni uvajajo priredne protivne stavke, medtem ko so na strukturni ravni del podredja in v vlogi stavčnega člena dopolnjujejo nadredne stavke. V vseh tovrstnih stavčnih konstrukcijah se tako pojavlja neskladnost strukturne in pomenske ravni.

Raba vezniške zveze *razen ko* (805 zadetkov) je podobna pogostosti zveze *le da ne* (847 zadetkov), obe pa sta občutno manjši od rabe ostalih analiziranih veznikov (medtem ko – 260.750, namesto da – 31.461, samo da – 18.782, češ da – 50.104, kar – 2947.139; ob tem se je potrebno zavedati, da vsi zadetki niso primerni za našo analizo, saj npr. veznik *medtem ko* uvaja tudi časovni odvisnik, *kar* nastopa tudi kot oziralni zaimsek).

Zato so bili tudi za vezniško zvezo *razen ko* uporabljeni avtentični primeri besedil iz let 2010, 2009 in 2008, ker pa je bilo časopisnih primerov premalo, so v analizo vključeni tudi primeri iz revij in s spleta (Rtvslo.si, Siol.net).

1. Je pa treba opozoriti, da izvršitelji načeloma ne sodelujemo pri dražbah nepremičnin, **razen ko** nepremičnina ni vpisana v zemljiško knjigo. (Finance 2010)
2. Seveda gre za tiste države, na ureditve katerih se slovenska javnost vselej rada sklicuje, **razen ko** gre za človekove pravice. (Tribuna 2010)
3. Denar v tej razstavi ni bil nikoli problem, **razen ko** je šlo za plačilo sodelujočim umetnikom in, kajpak, ko je bilo treba navesti njihova imena na vabilu. (Tribuna 2010)
4. Če ima delavec sklenjeno pogodbo o zaposlitvi s krajšim delovnim časom, ima pravico do regresa sorazmerno delovnemu času, za katerega je sklenil pogodbo o zaposlitvi, **razen ko** delavec dela krajši delovni čas v skladu s 66. členom zakona. (Finance 2010)

5. Prodaja knjige je prepovedana tudi v Franciji, **razen ko** gre za izdajo, obogateno s komentarji zgodovinarjev. (Rtvslo.si 2010)
6. Pri poročanju o aktualnih dogodkih in prikazovanju resničnih oseb se morajo izogibati uporabi tehnik virtualne resničnosti – **razen ko** to prispeva k sporočilnosti, kar mora biti zaradi varovanja pravic osebnosti posebej označeno. (Rtvslo.si 2010)
7. Drugi državljani žal nismo deležni toliko pozornosti, **razen ko** gre za obdavčitev nepremičnin. (Siol.net 2010)
8. Živali iz Ngota se redko pokažejo – **razen ko** jih ulovijo. (Siol.net 2010)
9. Nekateri preiskovalci delujejo popolnoma nezainteresirano, **razen ko** gre za komunikacijo z novinarji. (Dnevnik 2009)
10. Ne morete vedeti, **razen ko** vprašate. (Dnevnik 2009)
11. Brata Mickey (Edward Burns) in Francis (Mike McGlone) imata zelo malo skupnega, **razen ko** gre za ljubezen v zvezi z isto žensko, Mickeyjevo nekdanjo zaročenko Heather (Cameron Diaz). (Siol.net 2010)
12. Samo, da te zadeve plebejcem seveda ne padejo na kraj pameti in raje pljuvajo po eni ali drugi opciji, saj se to bolje bere – **razen ko** gre za plačane pisce tipa Dežman&Co. (Siol.net 2010)
13. Dokler poravnate svoje obveznosti, bo redko kdo preverjal vašo boniteto, **razen ko** pridete v banki na vrsto za vnovično oceno vaše bonitete, kar je določeno v procesu obvladovanja operativnih tveganj banke. (Finance 2009)
14. V Sloveniji, **razen ko** je na počitnicah, še ni živel. (Ekipa 2009)
15. Sposobnosti čustvene inteligence se lahko razvijajo vse življenje v nasprotju z IQ, ki se ponavadi ne spremeni, **razen ko** gre za bolezen ali poškodbe. (Finance 2009)
16. Poudariti je treba, da injekcije niso nič učinkovitejše, **razen ko** gre za življenjsko ogrožajoče alergije, ki so pri alergiji na sonce redke. (Kmečki glas 2009)
17. Kadar se odločimo za apnenje, moramo vedeti, da ne smemo uporabljati prevelikih količin apnenih gnojil naenkrat, **razen ko** gnojimo meliorativno in pri postavitvi trajnih nasadov. (Dnevnik 2009)
18. Franci Zavrl namreč do nastopa dr. Draška Veselinoviča ni imel vstopa v NLB, **razen ko** je veselega obraza preverjal vsote na svojih računih, seveda. (Dnevnik 2009)

19. Da je stvar še bolj skrb zbujajoča, pogosto poskrbijo politiki, ki v brezčutni požrešnosti za oblast skrbijo le za svojo zadnjo plat in jih nacionalna pripadnost, **razen ko** jo potrebujejo za lastne potrebe, prav malo briga. (Ekipa 2009)
20. Včasih se vodi izogmem, **razen ko** moram še dodatno uporabiti peno za temeljito čiščenje. (Dnevnik 2009)
21. V Gea Roboticsu pa so pojasnili, da denarnih sredstev ne vlagajo prav veliko, **razen ko** gre za specifično opremo ali material. (Finance 2009)
22. Pravzaprav je v klubu pod Mancinijevim vodstvom idila vladala v vseh pogledih, **razen ko** govorimo o nastopanju v najprestižnejšem klubskem tekmovanju na svetu. (Ekipa 2009)
23. Sicer pa obveznosti na televiziji načeloma opravi v dopoldanskem času, ko je Jakob v vrtcu, **razen ko** so snemanja oddaj – takrat na pomoč priskočita babici. (Dnevnik 2009)
24. Meje, določene v načrtu parcelacije, se označijo z mejniki v naravi, **razen ko** gre za združitev parcel. (Finance 2009)
25. Sicer pa je delovna storilnost takrat zmanjšana, **razen ko** gre za umetnike na različnih področjih. (Delo Revije 2010)
26. V Ekonomskem ogledalu vse analize temeljijo na SKD 2008, **razen ko** izrecno navajamo staro klasifikacijo SKD 2002. (Ekonomsko ogledalo 2009)
27. Ob vstopu v krožno križišče ne uporabljamo smernikov, **razen ko** križišče zapustimo že na prvem izvozu. (Mobil 2009)
28. Za ustrezno vzdrževanje, oblačenje in nošenje folklornih kostumov in vedenje folklornikov je odgovoren vodja folklorne skupine, **razen ko** vodstvo skupine za ta namen zadolži drugo osebo. (Folklornik 2009)
29. V resnici nimam opravka s študenti, **razen ko** pridejo v knjižnico po knjige. (Dnevnik 2009)
30. Med tekmami bo nogometni navdušenec slep, gluhi ter nem za vse stvari, **razen ko** mu prinesete jesti in piti. (Hopla 2009)

VLOGE OBRAVNAVANIH VEZNIKOV

Po analizi je očitno, da obravnavani vezniki zavzemajo različne vloge. Prav tako imajo nekateri več vlog (npr. *medtem ko, kar*), večino pa najdemo le v obliki, ki izraža prirednost na pomenski in podrednost na strukturni ravni, s tem pa je izražena tudi neskladnost omenjenih ravni, kar je bistvena značilnost tovrstnih konstrukcij.

Največ vlog zagotovo zavzema veznik *kar*, ki ima v Gigafidi tudi približno 11-krat več zadetkov kot drugi najpogostejši veznik *medtem ko*. Veznik *kar* nastopa tudi kot prislov in oziralni zaimek in opravlja raznolike vloge, večinoma pa izraža podrednost. Vendarle pa se pojavlja tudi kot pojasnjevalni veznik, s čimer izraža protivnost na pomenski ravni in se tako uvršča tudi v priredne skladijske konstrukcije.

Po številu vlog mu sledi veznik *medtem ko*, ki nastopa v dveh poglavitnih vlogah: kot podredni veznik uvaja časovne odvisnike, kot priredni veznik pa uvaja protivno priredje.

Preostali obravnavani vezniki pa nastopajo večinoma le v vlogi izvzemalnosti (po Toporišiču je to razred protivnega priredja) oz. pojasnjevalnosti.

Namesto da izraža nasprotje s prej povedanim. Zveza *samo da* se pojavlja v vlogi izvzemalnosti. Vezniška zveza *češ da* uvaja pojasnjevalno priredje. V razred izvzemalnosti spada tudi vezniška zveza *le da*, ki je v veliko primerih dopolnjena z *ne*. V isti razred spada tudi zveza *razen ko*, ob tem pa lahko dodamo tudi zvezi *razen če* in *razen da*, ki sta ji podobni in sta bili prepoznani iz zgledov SSKJ.

Sklenemo lahko, da torej večina obravnavanih veznikov opravlja le vlogo znotraj pojasnjevalnega oz. protivnega prirednega razmerja na pomenski ravni. Izjemi sta *kar* in *medtem ko*, ki poleg omenjenih konstrukcij uvajata še nekatere druge.

SKLADENJSKE KONSTRUKCIJE V ŠOLI

V šoli se učimo, da se stavčne konstrukcije delijo na priredne, podredne in soledne. Pri nekaterih brez večjih težav vemo, kam spadajo. Pri analizi kompleksnejših konstrukcij imamo lahko več težav, a se na koncu vendarle prebijemo do rešitve. Kot materni govorci slovenski jezik obvladamo, zato mnogokrat uporabljamo tudi konstrukcije, ki jih po naši obstoječi teoriji nekako ne moremo popolnoma uvrstiti. Znajdejo se nekje vmes, tega pa v naših jezikovnih priročnikih ne najdemo. Vemo, da stavki z veznikoma *ko* ali *da* vedno pomenijo podredno strukturo, saj uvajajo odvisne stavke, ki dopolnjujejo nadredne in tako ne morejo stati samostojno. Vendar pa se ravno omenjena veznika *ko* in *da* povezujeta še z drugimi in tako nastajajo večbesedni vezniki – npr. *namesto da, samo da, medtem ko*. V primerih analitičnega dela, ki izhajajo iz avtentičnih besedil, vidimo, da vsi ti večbesedni vezniki kljub svoji podredni konstrukciji na strukturni ravni izražajo prirednost na pomenski ravni. V konstrukcijah nastopajo z namenom pojasnjevanja ali pa nasprotja – torej s pojasnjevalno ali protivno vlogo, kar pa jih uvršča v priredna skladenjska razmerja. Očitna je torej neskladnost pomenske in strukturne ravni.

Dejstvo je torej, da govorci slovenščine uporabljamo konstrukcije, ki še niso teoretično skladenjsko podrobno obravnavane. Z njimi se srečujemo vsakodnevno, zato bi se morale pojavljati tudi v šolskih učbenikih in vajah. Glede na navedene in preučevane primere je namreč jasno, da vse te konstrukcije nastopajo v čisto vsakdanjem jeziku, v številnih publicističnih besedilih – npr. v športu se zelo pogosto pojavljajo konstrukcije v *prejšnjem letu so osvojili x zmag, medtem ko so jih letos zbrali že y*. To je zelo vsakdanji primer konstrukcij, ki se nahajajo hkrati v podredju in priredju, kar jih uvršča med mejne konstrukcije.

Vprašanje, ki se ob tem pojavlja, je, kako torej tovrstne konstrukcije, ki so obenem podredne in priredne, uvrstiti v slovnični sistem. Mislim, da bi bilo potrebno uvesti novo kategorijo nekakšnih mejnih konstrukcij, saj bi kakršnokoli dodajanje in spreminjanje že uveljavljenih izrazov, kot sta priredje in podredje, prineslo precejšnjo zmedo – če bi npr. k podredjem dodali pojasnjevalno ali protivno podredje oz. odvisnik. Obenem pa bi s tem tudi nekako nehote implicirali (če bi bilo jedro besedne zveze podredje oz. odvisnik), da je konstrukcija

bolj podredna kot priredna, česar pa ne moremo trditi. Zato je verjetno najbolj smiselno, da bi se ob obravnavi prirednih, podrednih in sorednih skladenjskih konstrukcij ustavili tudi pri mejnih konstrukcijah. Vendar pa je za to potrebno dovolj razumevanja živosti jezika, ki se neprestano spreminja. Prav razumevanje mejnih konstrukcij bi namreč od učencev zahtevalo večjo poglobitev in zares pravo razumevanje stavčnih konstrukcij. Lahko se namreč naučijo, da so stavki z veznikoma *da* in *ko* podredni in ob tem ne razmišljajo kaj dosti. A če bodo želeli razumeti mejne konstrukcije, bodo morali že obstoječemu znanju o skladenjskih strukturah pridati še razumevanje samega stavka, tega, kar izraža – v navedenih primerih ponavadi protivnost oz. pojasnjevalnost. Prav tega pa šola verjetno nauči premalo. Menim pa, da bi se tem konstrukcijam v osnovnošolskem šolanju vseeno lahko izognili, nanje pa bi vsekakor morali opozoriti v srednješolskem šolanju, saj bodo dijaki vendarle lažje razumeli to mejnost kot osnovnošolci.

Končno pa nam prav te strukture kažejo, kako hočemo teoretsko obvladati in ukalupiti jezik, ta pa se nam vedno znova nekje izmuzne in nam nastavlja nove izzive ter nas tako vedno znova vabi, da ga raziskujemo in spoznavamo ter se čudimo nad njegovo polnostjo in živostjo.

ZAKLJUČEK

Na podlagi analize obravnavanih veznikov lahko zaključim, da vsi opravljajo vlogo uvajanja v pojasnjevalno oz. protivno priredje, obenem pa so po strukturi podredni. (Nekateri sicer opravljajo še nekaj vlog, s katerimi v celoti udejanjajo podredna razmerja.) Tako jasno izražajo neskladnost pomenske in strukturne skladenjske ravnine.

Zato bi vsekakor morali med že obstoječe kategorije znotraj skladenjskih razmerij (priredje, podredje, sooredje) vnesti še kategorijo mejnih konstrukcij. Stavčne konstrukcije, ki jih obravnavani vezniki uvajajo, se namreč toliko razlikujejo od že obstoječih in so hkrati tako edinstvene, da jih vsekakor ni smiselno nasilno uvrščati v neko kategorijo, kamor v celoti sploh ne spadajo.

Menim pa, da bi morali tovrstne konstrukcije uvrstiti tudi v učni program srednješolske slovenščine. Na podlagi avtentičnih besedil zadnjih let je namreč nadvse očitno, da se mejne konstrukcije, ki jih uvajajo obravnavani vezniki, pogosto pojavljajo in so v jeziku žive. Kot govorci jih zato uporabljamo v vsakdanjem govoru, čeprav se njihove posebnosti sploh ne zavedamo. Predvsem pa menim, da bi morali prav te konstrukcije, ki so tudi nekakšna posebnost, biser našega jezika, predstaviti in obravnavati kot nekaj pozitivnega, zanimivega, ne pa kot nekaj odvečnega, kot še več snovi za učenje, saj se ravno zaradi takšnega dojetja rojeva negativen odnos do jezika, ki bi nam kot materinščina moral biti zares prijetna in spoštovana beseda. A med mladimi, svojimi vrstniki in mlajšimi rodovi ob omembi svojega študija premnogokrat naletim na odziv: »Resno, slovo študiraš? To je pa najbolj beden in brezvezen predmet.«

Naj nam bo zato glavno vodilo pri vsem pedagoškem in jezikoslovnem obravnavanju in raziskovanju jezika najprej želja, da bi v (še posebej mladih) govorcih vzbudili navdušenje in ljubezen do jezika ter občutek pripadnosti in zavezanosti materinščini. Potem bo učenje slovenščine mladim v veselje in ponos.

POVZETEK

V diplomskem delu so obravnavane vloge veznikov oz. vezniških besed *medtem ko*, *namesto da*, *samo da*, *češ da*, *kar*, *le da* in *razen ko*. Poleg nekaterih drugih vlog vsa omenjena vezniška sredstva uvajajo tudi stavke, ki so na strukturni ravni podredni, na pomenski ravni pa so zaradi protivnosti oz. pojasnjevalnosti priredni. Tako prihaja do neskladja strukturne in pomenske ravnine. Na podlagi primerov avtentičnih besedil, pridobljenih s pomočjo korpusa Gigafida, se jasno kaže, da so omenjene skladijske konstrukcije med podredjem in priredjem v jeziku današnjega časa precej pogoste. Opazno pa je, da se nekatere zveze pojavljajo pogosteje kot druge (npr. *medtem ko* je zelo pogosta, *razen ko* zelo redka). Znotraj skladijskih razmerij bi bilo zato potrebno uvesti dodatno kategorijo mejnih konstrukcij, to neskladnost pa bi bilo smiselno obravnavati tudi znotraj učnega sistema.

VIRI IN LITERATURA

1. FRAN. Slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. <http://www.fran.si/>.
2. GELB, Jožica: *Podredje v vlogi priredja*. *JiS* XIV/5 (1969). 136–139.
3. *Korpus Gigafida*. <http://www.gigafida.net>.
4. PESTOTNIK, Monika: *Vezniki in diateza. Primeri neprekrivnosti pomenske in strukturalne ravni*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2014.
5. POGORELEC, Breda: *Veznik v slovenščini*. Doktorska disertacija. Ljubljana: [B. Pogorelec], 1964.
6. SMOLEJ, Mojca: *Skladnja slovenskega knjižnega jezika – Izbrana poglavja z vajami*. Ljubljana: Študentska založba, 2011.
7. SMOLEJ, Mojca: *Particle Clauses*. *Slovenski jezik – Slovene Linguistic Studies* 10. (2015). 127–137.
8. SOVRE, Anton: *Nepravi relativniki*. V: Vurnik, France (ur.): *Jezikovni pogovori* (1965). 125–132.
9. TOPORIŠIČ, Jože: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja, 2000.
10. ŽELE, Andreja: *Diateza v slovenščini*. *Riječ*, XVI/3 (2010). 128–152.
11. ŽELE, Andreja: *Slovar slovenskih členkov*. Ljubljana: Založba ZRC, 2004.

Izjava o avtorstvu

Izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo ter da so uporabljeni viri in literatura navedeni v skladu s strokovnimi standardi in veljavno zakonodajo.

Ljubljana, 12. julija 2016

Maja Kos